

Міністерство освіти і науки України
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського
Навчально-науковий інститут філології та журналістики
Кафедра слов'янської та романо-германської філології

На правах рукопису

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти
«Магістр»

ТЕМА РОБОТИ

**Штучний інтелект і його моральні дилеми у романі Ієна Мак'юена
«Машини, як я»**

Здобувач: 5 курсу

Герц Нікіта Вадимович

ОПП «Германські мови та література
(переклад включно), перша – англійська»

035 Філологія

035.041 Германські мови та література
(переклад включно), перша – англійська

Науковий керівник :

Іщенко Наталія Анатоліївна, Доктор
філологічних наук, професор кафедри
зарубіжної філології

Національна шкала: _____добре_____

Кількість балів: __75__ Оцінка: ECTS _C_

Київ – 2025 рік

АНОТАЦІЯ

Герц Н.В. Штучний інтелект і його моральні дилеми у романі Ієна Мак'юена «Машини, як я»

У кваліфікаційній роботі розглядається роман І. Мак'юена «Машини, як я» у контексті етичних та філософських питань цифрової доби. Досліджується художня картина світу в альтернативній реальності в основі якої тема створення та використання штучного інтелекту. І. Мак'юен ефективно впливає на сприйняття читачів за допомогою подання більш високорозвиненого штучного інтелекту щодо реально існуючого насправді. Конфлікт роману полягає у конфронтації головних героїв: Чарлі та андроїда - робота Адама. У ході розвитку сюжету Адам не дозволяє Чарлі себе об'єктивувати. Під час написання роботи було визначено що концептуальна цінність моделі художнього світу, на основі роману «Машини, як я» І. Мак'юена, полягає у розкритті важливих проблем сьогодення та найближчого майбутнього. В ході роботи були сформовані та надані відповіді на важливі питання та поняття, а саме: визначення поняття штучного інтелекту у науковому та філософському аспектах, етичні питання використання штучного інтелекту, встановлення актуальності теми штучного інтелекту у сучасній літературі, виділення художнього зображення штучного інтелекту у романі та проведено паралелі етичного аналізу моральних дилем. У романі письменник звертається до внутрішнього світу людини, задається питаннями про критерії людяності, про принципи моралі та етики по відношенню до високорозвинених інтелектуальних машин, про специфіку подвійного ставлення людської спільноти до роботів у сучасному світі. Було проаналізовано та встановлено що робот не може бути вірним хаосу людських неоднозначностей: емоційній не стабільності, схильності до упередженості, помилок у судженнях. Штучний розум не може існувати без правил, за якими йому слід жити.

Ключові слова: І. Мак'юен, штучний інтелект, сучасна художня література, наукова фантастика, технологічний прогрес, штучний інтелект, свідомість.

SUMMARY

Herts, N. V. Artificial Intelligence and Its Moral Dilemmas in Ian McEwan's Novel "Machines Like Me"

This thesis examines Ian McEwan's novel *Machines Like Me* in the context of ethical and philosophical issues of the digital age. It explores the artistic picture of the world in an alternative reality based on the theme of the creation and use of artificial intelligence. I. McEwan effectively influences readers' perceptions by presenting a more highly developed artificial intelligence than actually exists in reality. The conflict of the novel lies in the confrontation between the main characters: Charlie and the android Adam. As the plot develops, Adam does not allow Charlie to objectify him. While writing this work, it was determined that the conceptual value of the model of the artistic world, based on I. McEwan's novel "Machines Like Me," lies in revealing important problems of the present and the near future. In the course of the work, answers to important questions and concepts were formed and provided, namely: defining the concept of artificial intelligence in scientific and philosophical terms, ethical issues of using artificial intelligence, establishing the relevance of the topic of artificial intelligence in contemporary literature, highlighting the artistic representation of artificial intelligence in the novel, and drawing parallels with the ethical analysis of moral dilemmas. In the novel, the author explores the inner world of humans, posing questions about the criteria for humanity, principles of morality and ethics in relation to highly developed intellectual machines, and the duality of human society's attitude toward robots in the modern world. It was analyzed and established that a robot cannot be faithful to the chaos of human ambiguities: emotional instability, prone to bias, errors in judgment. Artificial intelligence cannot exist without rules by which it must live. The scientific data on artificial intelligence, organically woven into the plot of the work by the author, seem plausible. However, it should be noted that "intelligence and consciousness" are completely different things. Intelligence is the ability to solve problems. Consciousness is the ability to feel pain, joy, love, or anger.

Keywords: I. McEwan, artificial intelligence, contemporary fiction, science fiction, technological progress, artificial intelligence, consciousness.

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1 Штучний інтелект у сучасній культурі	8
1.1 Поняття штучного інтелекту у науковому та філософському аспектах	8
1.2 Етичні питання використання штучного інтелекту	28
1.3 Тема штучного інтелекту у сучасній літературі	38
Висновки до розділу 1	46
Розділ 2 Художнє зображення штучного інтелекту у романі Ієна Мак'юена «Машини, як я»	46
2.1 Альтернативна реальність у романі	46
2.2 Образ Адама як відображення людської моралі	60
Висновки до розділу 2	70
Розділ 3 Етичний аналіз моральних дилем у романі	70
3.1 Питання відповідальності за дії штучного інтелекту	70
3.2 Моральна суперечка між програмованою правдивістю і людською етикою	76
3.3 Проблема істинності, справедливості та милосердя у прийнятті рішень	87
Висновок до розділу 3	99
Висновки	99
Список використаних джерел	103

ВСТУП

Ієн Мак'юен (Ian Russell McEwan – 1948 р. н.) є одним із найбільш визнаних британських письменників сучасності. Автор – лауреат численних літературних премій, серед яких Премія Сомерсета Моєма (1976), Букерівська премія за роман «Амстердам» (1998) та Єрусалимська премія за свободу індивіда в суспільстві (2011). У 2008 році журнал “The Times” зарахував письменника до п'ятдесяти найвидатніших британських авторів, починаючи від 1945 року, а також він є членом Королівського літературного товариства і Британської гуманістичної асоціації. У творчий доробок І. Мак'юєна входять 15 романів (останній «Машини, як я» вийшов друком у 2019 році), п'єси, сценарії та книги.

Його твори активно видаються, перекладаються та екранізуються. Біографія автора не менш яскрава, ніж сюжети його творів: викрадений син, втрачений і віднайдений брат, буремне особисте життя. Сам письменник відкритий до спілкування, охоче дає інтерв'ю, пояснює та коментує власну творчість, публічно реагує на події у світі. Серед запам'ятовуваних можна назвати відверте інтерв'ю для Euronews у 2019 році, в якому він відверто та наполегливо, принципово виступає проти виходу Великої Британії з Європейського Союзу.

Творчість володаря численних премій і автора неординарних творів викликає численні дискусії: одні дослідники схвально відгукуються щодо його доробку, відзначаючи його особливість, та заохочують читачів до знайомства з його романами, інші - вказують на безліч недоліків від ідіостилю митця до його творчого методу, звинувачують у плагіаті та засуджують за надмірне зображення насилля та статевих збочень за перевернену історичну реальність [34, с. 118-119].

Попри значну дискусійність, на мою думку, твори Ієна Мак'юєна глибокі та багатогранні і такі, які щоразу прочитуються ніби заново, адже письменник визнає, що найцінніше для нього в літературі і письменстві – це «можливість усвідомити, що ви схожі на іншу людину, можливість відчути те, що відчуває

інший». Не можливо однозначно уніфікувати творчість автора, його доробок вміщує і моторошні оповіді «хоррору» і складну психологічну прозу з елементами «нейроестетики» де штучний інтелект в альтернативній реальності. [34, с.1130].

Так, на думку сучасного українського дослідника Д. Дроздовського, І. Мак'юен тяжіє до транспарентності, що передбачає прозорість стилю, а заглиблення у свідоме та підсвідоме відбувається з використанням неореалістичної техніки, яка передбачає «відхилення» від реалізму[23, с.38].

У будь якому випадку твори Ієна Мак'юена не залишають нікого байдужим. І пояснити це можна не лише захоплюючим перебігом подій, зміни реальності та обраною тематикою, а й стильовою своєрідністю письменника, яка стала певним викликом існуючим в Британії традиціям. «Я був вельми нетерпимим до текстури стандартного пануючого англійського роману, який здавався мені досить сірим і неамбіційним порівняно з виразними, нестриманими американцями з їх свободою та зухвалістю мови. Я дійсно хотів бути зухвалим. Я хотів яскравих барв, я хотів чогось трохи жорстокого, іншого світу де є штучний інтелект у контакті з людьми. І я думаю, це була реакція. Звідти, сама манера письма була спрямована проти того благопристойного, врівноваженого стилю, який превалював в англійській літературі у дійсної на часі реальності. Я був дуже нетерпимий до цього» – зізнається письменник в спогадах [34. С. 67].

Це висловлювання, з одного боку, пояснює, чому письменника відносять до «сердитої молоді 1970-х», а з іншого – свідчить про пошук нових форм висвітлення звичайних людських проблем в альтернативній історії: відносини між людьми та штучним інтелектом, у світі розвинутих людиноподібних роботів, проблеми кохання, дружби і довіри у життєвих буднях та щоденних ситуаціях.

Попри значну кількість наукових публікацій, що торкаються творчості британського письменника, чимало питань ще потребують наукової

інтерпретації, зокрема проблеми жанру і стилю, наратології, інтертекстуальних співвідношення та взаємодію між різними текстами роману «Машини, як я».

Актуальність теми: Таким чином, актуальність теми магістерської роботи полягає в недостатній вивченості саме альтернативної, тобто вибір між двома або більше взаємовиключними можливостями реальності де існує штучний інтелект з його моральними дилемами та аспектів роману І. Мак'юена «Машини, як я» і його місце в новітній та зарубіжній сучасній літературі.

Мета роботи полягає: у ґрунтовному аналізі та виявленні, жанрової специфіки і поетико-стильових особливостей роману І. Мак'юена «Машини, як я».

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких конкретних завдань:

- 1) Встановити поняття штучного інтелекту у науковому та філософському аспектах у романі «Машини, як я» І. Мак'юена;
- 2) Визначити - поняття етичні питання використання штучного інтелекту;
- 3) Встановити актуальність теми штучного інтелекту у сучасній літературі;
- 4) Виділити художнє зображення штучного інтелекту у романі «Машини, як я»;
- 5) Провести паралелі етичного аналізу моральних дилем у романі.

Об'єкт дослідження – роман Ієна Мак'юена «Машини, як я».

Предмет дослідження – штучний інтелект і його моральні дилеми у романі Ієна Мак'юена «Машини, як я».

Методи дослідження - Розглядається роман І. Мак'юена «Машини, як я» в контексті етичних і філософських питань цифрової епохи. Досліджується художня картина світу, в основі якої тема створення та використання штучного інтелекту в сучасній історії так і в альтернативній історії де І. Мак'юен ефективно впливає на сприйняття читачів за допомогою представлення більш високорозвиненого штучного інтелекту щодо реально існуючого насправді.

РОЗДІЛ 1. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ

1.1. ПОНЯТТЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У НАВКОВОМУ ТА ФІЛОСОФСЬКОМУ АСПЕКТАХ.

У першому розділі моєї дипломної роботи я здійснюю аналіз поняття «штучний інтелект» з урахуванням його етимологічних витоків, філософських концепцій та сучасних наукових трактувань. Розвиток штучного інтелекту що впливає на всі аспекти суспільного життя, зокрема у сфері сучасної культури.

Дослідження спирається на підходи вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема О. Баранова, С. Ruhl, Р. Almeida, М. Haenlein, А. Holzinger, які розкривають штучний інтелект як багатовимірну систему. Увагу зосереджено на дефінітивних труднощах, що виникають при спробі дати універсальне визначення штучного інтелекту в умовах швидкої трансформації його форм і функцій коли виникають складні виклики часу.

У дослідженні підкреслюється, що сучасний штучний інтелект не є лише технічним явищем, що втілює ідеї, які виникли на перетині філософії, психології, та інформатики у тому числі культурних та моральних сферах.

Складність трактування штучного інтелекту зумовлює потребу в міждисциплінарному аналізі, який дозволить не лише уточнити зміст цього поняття, а й визначити більш точні підходи до його впровадження у правове поле, систему освіти, суспільну комунікацію, доступу до культурних ресурсів

З'ясовано, що термін має багатовимірний зміст, що поєднує в собі технічні, когнітивні, правові та гуманітарні аспекти. Проаналізовано основні визначення понять «штучний» та «інтелект» у філософських, лексикографічних і психологічних джерелах. Розглянуто еволюцію дефініції штучного інтелекту - від класичних підходів А. Тюрінга та Д. Маккарті до сучасних моделей генеративного штучного інтелекту на разі [26, с.126].

Окрему увагу приділено юридичним аспектам, когнітивним характеристикам, технічним реалізаціям такі як нейромережі та агентні технології та викликам етичного використання штучного інтелекту. Визначено, що поняття «штучний інтелект» є багатоаспектним і

міждисциплінарним, воно охоплює як технологічну, так і гуманітарну площину, включає в себе такі характеристики як «штучного» тобто змодельованого, неприродного, так і «інтелекту» як здатності до аналізу, навчання, прийняття рішення найбільш оптимально правильне та з більшою точністю, а також має своє філософське, правове й технічне наповнення.

У процесі роботи було використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема: аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, класифікацію пропонованою мировою спільнотою, етимологічний аналіз.

Метод аналізу застосовано для вивчення етимологічних джерел, карт і тлумачень понять «штучний» і «інтелект» у філософських, психологічних, правових та технічних контекстах. Синтез дозволив об'єднати різні наукові підходи до трактування штучного інтелекту у цілісну концептуальну карту.

Індукція та дедукція були використані для побудови логіки викладу: від окремих дефініцій тобто стислих логічних визначень і прикладів узагальнень щодо функціональних і смислових меж і для поняття «штучний інтелект».

Класифікація або система розподілу допомогла відокремити поняття на групи основні напрями тлумачення та впровадження штучного інтелекту а саме - когнітивна психологічний, технічний, юридичний та філософський.

Контент-аналіз використано для узагальнення положень наукових публікацій провідних фахівців [50], щодо концептуального наповнення поняття штучний інтелект, а також для ідентифікації ключових термінів, які використовуються для опису.

Аналіз поняття «штучний інтелект», доцільно почати з визначення складових даного терміну. Етимологія терміну «штучний» походить від середньо англійської, «придуманна людьми (на відміну від природного чи божественного походження)», запозичена з середньо французької та середньовічної латини. Середньо французьке *artificiel*, запозичене з середньовічної латини *artificiālis* «вироблений людською майстерністю, вмілий, мистецький, обставлений або вигаданий та надуманий

мистецтвом

(у риторичі)» [45].

У словниках можемо знайти наступні визначення поняття «штучний»: зроблений, копія чогось природного. Словник Merriam -Webster надає декілька визначень даного терміну, серед яких - створений, виготовлений або створений людьми спеціально для того, щоб виглядати як щось природне. Зазначене поняття використовується в різних науках. Так, в медицині поняття «штучний» застосовують у значенні - тимчасове, постійне доповнення або заміна зазвичай життєва важлива функція організму чи необхідна речовина. У біології зазначений термін застосовують при визначенні біологічних класифікацій, які базуються на диференціальних морфологічних ознаках, проте не обов'язково вказують на природні зв'язки. Також поняття «штучний» використовують як синонім поняття «архаїчний», тобто спритний, необхідний, хитрий, а також даний термін застосовують в розумінні підробки - відсутність, демонстрація або схожість на щире чи спонтанне поведінку, імітації та бутафорії, муляж, подібне [40, с. 25-30].

Отже, термін «штучний» має наступний перелік синонімів: нереальний, фальшивий, імітація, підробка, підміна, виготовлений, змодельований, синтетичний, неприродний, механічний, псевдо, рукотворний заміна тощо.

Мені імпонує визначення даного поняття, наведене О. Барановим, «штучний» - це речовина, матеріал, об'єкт, процес чи середовище, що створено як копія, модель, імітація або аналогія природного, з еквівалентними характерними властивостями, наявність яких обумовлює певну користувацьку цінність». Проте вважаю, що стосовно штучного інтелекту визначення поняття «штучний» більш підходить як змодельований.

У психології поняття «інтелект» визначають як розумову здатність вчитися на основі досвіду, адаптуватися до нових ситуацій, розуміти й оперувати абстрактними концепціями, а також використовувати знання для маніпулювання своїм оточенням. Це включає в себе такі навички, як

вирішення проблем, критичне мислення, швидке навчання та розуміння.

Початком вивчення інтелекту людини вважається кінець 1800 р. Цьому сприяли дослідження Ф. Галтона [47],. На сьогодні існує велика кількість теорій визначення інтелекту. Я погоджуємось з думкою О. Баранова, що, незважаючи на те що єдиного стандартного визначення не існує, проте є очевидним подібність між багатьма визначеннями, а саме інтелект виступає частиною внутрішнього середовища, і пов'язаний з когнітивними з процесом пізнання завданнями.

На основі зазначеного визначення при поєднанні визначення інтелекту та комп'ютерні системи поняття «штучний інтелект» словник Merriam-Webster визначає як здатність комп'ютерних систем або алгоритмів імітувати розумну поведінку людини.

В іншому аспекті штучний інтелект - комп'ютер, комп'ютерна система або набір алгоритмів, що мають таку можливість, а також галузь інформатики, яка займається моделюванням інтелектуальної людської поведінки за допомогою комп'ютерів [46],.. Вперше застосування даного терміну відбулось у 1955 р. (1956 р. данні розходяться), у значенні, як здатність комп'ютерних систем або алгоритмів імітувати розумну поведінку людини [46]. П. Алмейда, К. Деннер, Ж. Сілва зазначають, що з моменту появи цього терміну в 1956 році, аналіз поняття штучного інтелекту асоціюється з цілою низкою концепцій, заснованих на ідеї мислячої людини та на раціональній поведінці, які можна синтезувати як: системи, які думають і діють як люди, і системи, які думають і діють раціонально [42, с.77]. Проте спільним є те, що сучасна теорія штучного інтелекту виникла у 1950 році, коли А. Тюрінг запропонував тест Тюрінга як міру машинного інтелекту. Д. Маккарті у 1956 році визначає термін «штучний інтелект» як «науку та техніку створення інтелектуальних машин, особливих інтелектуальних комп'ютерних програм» [6, с. 46].

Головною ідеєю розробника штучного інтелекту була мета дозволити машинам мислити та діяти як мозок людини, базуючись на аналізі поведінки

людини у вирішенні проблем та прийнятті рішень. Відповідно, штучний інтелект є впровадженням в машинне програмне забезпечення та системи здатності навчатися, працювати та приймати рішення, щоб надати можливість машинам розумно реагувати на різні ситуації [9,с.46-47].

У юридичному словнику [49] штучний інтелект визначається з точки зору кількох ключових концепцій, які окреслюють його основні напрями та сферу застосування:

1. Машинне навчання - як метод, що базується на принципах повторюваного аналізу даних та самонавчання, подібного до процесу навчання людини. У його основі лежить використання алгоритмів, які не дозволяють системам вдосконалювати власну продуктивність без прямого програмування, покладаючись на аналіз отриманого досвіду, навичок і вмінь.

2. База знань - організоване сховище інформації, що містить концепції, дані, правила, вимоги та цілі, які необхідні для прийняття рішень. Така база може існувати як комп'ютерна система або у вигляді централізованої експертної платформи, котра використовує засоби для пошуку та підтримки процесу спрямованих на досягнення ухвалення та додаткових рішень.

3. Агентна технологія - програмний інструмент, заснований на штучному інтелекті, який виконує функції автоматизації процесів та навчання. Такі системи можуть адаптуватися до змінених умов середовища та оптимізувати виконання завдань на основі аналізу отриманих даних.

4. Нейромережа - технологія штучного інтелекту, яка імітує функціонування людського мозку, зокрема механізм взаємодії нейронів. Вона складається з великої кількості взаємопов'язаних обчислювальних одиниць, які працюють паралельно, і дозволяють моделювати складні процеси обробки інформації, розпізнавання образів та ухвалення рішень.

5. Виробництво на основі знань - використання методів штучного

інтелекту для автоматизації виробничих процесів. Такі системи аналізують сукупність знань, і вмінь великий обсяг даних та використовують експертні алгоритми також для оптимізації технологічних процесів у промисловості.

6. Система, заснована на знаннях, - сукупність програмних методів штучного інтелекту, які розроблені для вирішення складних технологічних завдань. Вона забезпечує взаємозв'язок між усіма галузями знань, автоматизує процес передачі досвіду та підтримує прийняття рішень.

Таким чином, штучний інтелект є багатокomпонентною системою, що включає методи машинного навчання, експертні системи, нейромережі та агентні технології. Його застосування сприяє автоматизації процесів, оптимізації виробництва та ефективному управлінню інформацією в різних сферах діяльності сукупність об'єктів реального або уявного світу [28, с.44].

П. Алмейда, К. Деннер, Ж. Сілва зазначають про широке розмаїття різних назв, пов'язаних зі штучним інтелектом: роботи, розумні системи, інтелектуальні системи, інтелектуальні агенти, штучний інтелект-агенти, штучний інтелект-алгоритми, інтелектуальні алгоритми та автономні системи.

Сьогодні такі системи діють через досвід, досягаючи стратегічної мети, що недоступним для традиційних комп'ютерних стабільних систем [37, с.3].

Зазначимо, що штучний інтелект є міждисциплінарною галуззю, котра охоплює різні аспекти імітації когнітивних функцій, необхідних для вирішення складних проблем та створення адаптивних систем. Відповідно до досліджень А. Хольцінгера, штучний інтелект визначається як галузь інформатики, що спрямована на моделювання когнітивних процесів з метою розробки систем, здатних навчатися та приймати рішення як людина.

З позиції Md. Estiak Ibne Monjur, Abu Hurira Rifat, Md. Rasidul Islam та Md. Ratan Bhuiyan [47, с.23], штучний інтелект використовує широкий

спектр технологій, що дозволяють машинам сприймати інформацію, аналізувати її, прогнозувати, діяти та навчатися, наближаючись до рівня інтелекту людини. Це система, що імітує або відтворює людські когнітивні здібності, зокрема у процесах обробки (інформації та прийняття рішень). Ч. Паулос, Ю. Гріґене та Г. Сірбікіте трактують штучний інтелект як будь-яку штучно створену інтелектуальну систему, що імітує людське мислення у комп'ютерних або інших технологічних пристроях[27,с.34]. Вони наводять приклади таких систем, зокрема, автоматизовані системи управління будинком, інтегровані технології у побутовій техніці, автономні транспортні засоби, безпілотні літальні апарати та роботизовані системи.

Р. Абдулджаббар у своїх дослідженнях зазначає, що штучний інтелект включає передові обчислювальні методи, які імітують нейронні механізми роботи людського мозку[16, с.5]. Згідно з позицією П. Шарре та М. Горовіца, штучний інтелект може бути розглянутий як набір спеціалізованих комп'ютерних систем, створених для виконання складних когнітивних завдань[20,с.56-58]. У деяких випадках такі машини здатні досягати вищої ефективності порівняно з людиною у процесах аналізу, прогнозування та створення різних ситуацій та прийняття рішень [41].

Здійснений аналіз надає нам можливості стверджувати, що поняття «штучний інтелект» є неоднозначним та комплексним. З метою уникнення непорозумінь щодо визначення штучний інтелект, група експертів, створена Європейською Комісією, визначила системи штучного інтелекту, спираючись на визначення штучного інтелекту, запропонованого в документі Європейської Комісії: «Штучний інтелект належить до систем, які демонструють розумну поведінку, аналізуючи своє оточення та навколишнє середовище і виконуючи дії - з певним ступенем реалізації автономії для досягнення долучення конкретних цілей» .

Системи на основі штучного інтелекту можуть бути: програмними, діючими у віртуальному світі. Наприклад, голосові асистенти, програми для аналізу зображень, програмне забезпечення, пошукові системи, системи

розпізнавання мови та обличчя. Вбудовані в апаратні пристрої. Наприклад, сучасні роботи, домашні дрони автономні автомобілі, або додатки Інтернету.

Дослідження суті поняття штучного інтелекту має враховувати мету його застосування. Серед місії штучного інтелекту дослідник визначає «створення певних умов для значного підвищення ефективності всієї соціальної та виробничої діяльності у суспільстві шляхом забезпечення незалежності процесу прийняття якісних своєчасних оптимальних додаткових необхідних рішень від негативного впливу людського фактору.

Метою застосування штучного інтелекту є прийняття оптимальних рішень для їх реалізацій у майбутньому. Дослідник зазначає, що на основі аналізу праць можна визначити декілька напрямів серед мети застосування штучного інтелекту: алгоритми машинного навчання здатні забезпечити оптимальні рішення, враховуючи широкий спектр параметрів, що сприяють ефективному відбору території для включення до природоохоронних мереж; штучний інтелект покращує систему формування, здатних правильно інтерпретувати зовнішні дані, навчатися на їх основі та використовувати набуті знання для досягнення конкретних цілей завдяки адаптивності; використання алгоритмів машинного навчання може підвищити якість прийнятих рішень і забезпечити їхню об'єктивність та справедливність; розвиток штучного інтелекту та машинного навчання відкриває можливості для створення більш ефективних інструментів і рішень, які сприяють подоланню глобальних що стосуються всієї земної кулі, викликів і забезпечують позитивний вплив відповідно до визначених переваг[5,с.46].

Поняття «Генеративний штучний інтелект» (Generative AI) - це комп'ютерний інструмент, який може створювати текст, котрий звучить так, ніби його написала людина, на основі заданої початкової точки[43, с.6-7].

Вперше даний термін було використано в 2012 р. у значенні різновиду штучного інтелекту.

Аналізуючи визначення поняття «генеративний штучний інтелект», зазначимо, що це вид штучного інтелекту, який здатний генерувати новий зміст де наприклад, зображення чи текст, у відповідь на надіслану підказку наприклад, запит, вивчаючи велику та об'ємну довідкову або обширну базу даних яку необхідно .

Показано, що проблема штучного інтелекту в сучасній науці охопила широке коло досліджень. Сучасні філософські аспекти дослідження штучного інтелекту репрезентують широке проблемне поле, яке постійно та динамічно змінюється та розвивається. В дипломній роботі висвітлюються потенційні проблеми та виклики, які може створити штучний інтелект для освітньої системи та освітян в цілому, таких як несаможиттєвість студентів, зміна традиційних підходів та необхідність формування новітніх навичок.

В контексті штучного інтелекту досліджуються не тільки методологічні проблеми, пов'язані з перспективами застосування інтелектуальних систем навчання, що само організуються, але і етичні та соціальні аспекти застосування технологій штучного інтелекту. Неоднозначність педагогічних процесів ставить питання ефективності штучного інтелекту та його впливу на рівень освіти та знань. Необхідні переосмислення традиційної ролі освіти в умовах зростання ролі цифрових технологій, коли не існує навіть єдиного розуміння поняття штучний інтелект. Використання штучного інтелекту в освіті сприяє наданню доступу до якісної та персоналізованої індивідуальної, призначений конкретної освіти кожному може революціонізувати цю галузь.

Сучасність ставить акцент на тому, що технології штучного інтелекту також можуть бути корисними при впровадженні нових підходів до оцінювання знань, таких як адаптивне та безперервне оцінювання. Тому подальші рефлексії щодо штучного інтелекту можуть не тільки конкретизувати всі окреслені напрямки досліджень, кардинально позначити змінити превалюючі нині уявлення про його можливості та потенціал.

Сучасні освітяни мають задіяти навички критичного мислення

відносно існуючих систем штучного інтелекту та зрозуміти їх доцільність.

Застосування технологій штучного інтелекту, орієнтованих на навчальний процес, викликало найбільший інтерес з боку дослідників, розробників, викладачів в усьому світі. Ця сфера застосування штучного інтелекту, у деяких дослідників навіть дістала назву «четвертої революції в освіті». Її метою є надання кожному учневі, незалежно від місцезнаходження, доступу до якісної, персоналізованої та загальнодоступної освіти протягом усього життя. Також штучний інтелект може використовуватися при впровадженні нових підходів до системи оцінювання знань, таких як адаптивна та безперервна оцінка з використанням штучного інтелекту.

Варто зауважити, що використання технологій штучного інтелекту для навчання та оцінки знань одночасно викликало активну дискусію і щодо визначення теперішніх проблем його застосування в освітньому середовищі.

До подібних проблем можна віднести неоднозначні підходи до педагогічних процесів, відсутність надійних доказів ефективності та потенційного впливу штучного інтелекту на покращення рівня знань учнів. Аналіз різних поглядів на впровадження штучний інтелект наводить на думку, що найближчим часом у суспільстві виникне необхідність переосмислення в цілому соціальної ролі освіти та освітнього середовища. Традиційний формат освіти, яку сьогодні пропонують втілюють та надають навчальні заклади може бути недосконалим в умовах постійного зростання ролі та значення цифрових технологій та застосування штучного інтелекту.

У XXI столітті формат отримання інформації та знань змінюється і вимагає від індивіда не тільки базових знань та навичок які дозволяють читати, визначати аналізувати та ефективно використовувати та керувати отриманою інформацією, а і розуміння якісної сутності штучного інтелекту.

Відповідно, по-перше, виникає необхідність в розвитку у сучасної людини навичок критичного мислення щодо систем штучного інтелекту, а також таких навичок, які дозволяють зрозуміти особливості функціонування

інтелектуальних дослідженнями або рефлексіями комп'ютерних систем.

По-друге, сучасна людина повинна розуміти, яким чином інтелектуальні комп'ютерні системи та нейронні мережі будуть залучені до розпізнавання її інформаційних потреб та на якій основі вони здійснюють відбір та інтерпретацію даних, зберігають та представляють від повідну інформацію [1]. Переосмислення традиційної ролі освіти в процесі впровадження штучного інтелекту буде пов'язано не лише з проблемою особливостей функціонування інтелектуальних комп'ютерних систем та необхідністю формування нових навичок. Більшість дослідників також прогнозують, що трудове переміщення, викликане деякими формами штучного інтелекту, буде вимагати кардинальних змін не лише в системі вищої та загальної освіти, а і насамперед, в системі післядипломної освіти, яка повинна буде забезпечити перенавчання працівників та запровадити новий підхід до формування підсумкових навідних кваліфікацій освітніх програм та застосунків із застосуванням можливостей штучного інтелекту.

Дійсно, головною проблемою суспільства в процесі впровадження штучного інтелекту в різні сфери життєдіяльності людини буде кардинальна зміна структури ринку праці. Швидкість змін, які принесе штучний інтелекту, створить екзистенціальні виклики. Вже у найближчому майбутньому рішення даної проблеми вимагатиме перенавчання великої кількості працівників в зв'язку з глибокими трансформаціями на ринку праці. Вже в наш час багато керівників великих корпорацій все частіше вкладають свої інвестиції в перекваліфікацію та підвищення кваліфікації своїх працівників і вважають подібні процеси невідкладними бізнес-пріоритетами в своїй подальшій діяльності. Крім того, на ринку праці, що постійно розвивається, удосконалюється та змінюється, освітня система може більше не мати на меті виховувати людей тільки для однієї і конкретної стабільної професії.

В процесі впровадження штучного інтелекту в усі сфери життєдіяльності людини освіта має дозволити людині стати універсальною

та стійкою до швидких змін, готовою до існування у світі, в якому технології створюють та розвивають динамічний ринок праці, а також створити умови для постійного перенавчання на регулярній основі. Майбутній ринок праці більше покладатиметься на аналіз даних. Щоб отримати хорошу роботу, майбутні спеціалісти повинні будуть володіти великою кількістю технічних навичок та специфічних знань і, особливо, знань пов'язаних з особливостями функціонування штучного інтелекту. Безумовно подібні тенденції також можуть кардинально змінити сучасні ідеї щодо концепції навчання впродовж життя та трансформуватися в нові моделі безперервної освіти [33,с.6-9]. Незважаючи на потенціал застосування технологій штучного інтелекту в освіті, сьогодні існує також велика кількість проблем, пов'язаних з його використанням в самому процесі навчання. Основною проблемою застосування штучного інтелекту в процесі навчання та втілення є невизначеність впливу на учнів, педагогів та сучасного суспільство загалом.

В той же час недостатньо досліджені питання самої ефективності процесу навчання за допомогою інтелектуальних систем навчання, відсутнє розуміння в виборі методів педагогіки в процесі машинного навчання та не визначена роль вчителів і учнів. Важливою проблемою є те, що генеративний штучний інтелект створює можливості для нової форми педагогіки. Яка є персоналізованою, повністю інтерактивною та потенційно маніпулятивною, ніж будь яка форма цільового контенту, інформації з якою стикалися раніше.

Най небезпечніша особливість генеративного штучного інтелекту полягає не тільки в тому, що він може створювати статті у великих масштабах. Небезпека та користь одночасно полягає в тому, що він може створювати інтерактивний та адаптивний контент, налаштований для окремих та конкретних користувачів. Для того, щоб максимізувати та зробити найбільш переконливий вплив саме на людину, що навчається, особисто. І цей цільовий педагогічний матеріал може створюватися та

змінюватися в режимі реального часу для максимального впливу на визначені цілі на основі особистих даних про людину, що одержує цей контент [5, с.53].

В самому базовому розумінні штучний інтелект - це здатність обчислювальної системи обробляти, застосовувати та вдосконалювати здобуті знання та вміння. Відповідно в процесі використання штучного інтелекту обчислювальні системи беруть участь у зіставленні раніше розроблених шаблонів на новому високому рівні, і також тим самим самонавчаються. Тому існує кілька способів зрозуміти природу штучного інтелекту і виділити принаймні два типи штучного інтелекту, які існують в наш час, а саме системи які працюють на основі зрозумілих та узгоджених правил технічного розуміння та на основі машинного навчання [41, с.35-36].

Перший тип системи використовує правила при прийнятті рішень для вироблення рекомендації чи рішення. Прикладом такої системи є, яка може надавати детальний і конкретний зворотній зв'язок студентам. Робота полягає у наданні покрокових навчальних занять та індивідуальних занять для кожного учня на теми з обов'язкових дисциплін, наприклад, математики або фізики. Система визначає оптимальний шлях в процесі засвоєння навчальних матеріалів та занять, спираючись на експертні знання про предмет та когнітивні науки, а також реагуючи на труднощі чи успіхи окремих учнів. Цей підхід реалізується в системах управління навчанням, наприклад Moodle та OpenedX, а також платформах типу KhanAcademy.

Другий тип системи штучного інтелекту, заснований на машинному навчанні, та, на перший погляд, має більший потенціал для свого використання. Оскільки обчислювальні системи дійсно можуть навчатися та ставати кращими з часом, особливо в процесі їх роботи із великими масивами відкритих даних. В цьому середовищі інструменти штучний інтелект на основі машинного навчання можна використовувати для різноманітних завдань, таких, як моніторинг активності учнів і створення різних моделей навчання. Саме таких моделей, які точно можуть

передбачати та відповідати рівню високо навчальних досягнень учнів в про цесі самого навчання.

Штучний інтелект на основі машинного навчання сьогодні швидко розвивається і цей підхід вже показав вражаючі результати в прийнятті складних рішень, які не завжди регулюються правилами, наприклад в оцінюванні письмових відповідей учнів або аналізі великих масивів інших відкритих даних [15,с.85]. Він має багато інших важливих відмінностей, які в основному залежать від технологічних аспектів проектування та використання. Один із аспектів полягає в використанні обчислювальних систем для розуміння тексту. Така технологія, як автоматичне оцінювання есе, використовує обробку природної мови для оцінювання написаного тексту. Зрозуміло, подібні можливості штучного інтелекту можна використовувати і в освітньому процесі де задаються різносторонні задачі.

Також вже давно з'явилися та активно розвиваються системи, засновані на розпізнаванні голосу. Подібні системи є основою таких асистентів, як Siri та Alexa. Багато експертів сьогодні активно досліджують можливості використання подібних технологій для діагностики читання та вирішення інших академічних рутинних проблем. Загальновідомо, що найкращий спосіб переконати учня це не вручити йому методичну брошуру для самостійного опанування, а залучити його до діалогу. Щоб з'явилася можливість ознайомити його з теорією, отримати зворотній зв'язок. Почути застереження та скорегувати власні аргументи за потреби. Це циклічний процес коригування виправлення у реальному часі, який може і досягти успіхів.

На відміну від людини, яка має лише одну особу, ці агенти стануть цифровими інтерактивними педагогами. Які зможуть прийняти будь-який стиль розмови, та зможуть використовувати будь-яку тактику бесіди. Оскільки ці агенти будуть озброєні особистими даними учня, вони зможуть використовувати потрібних дані, щоб полегшити потрібний вплив. В цілому використання інструментів для підтримки або вдосконалення навчання на

основі за останнє десятиліття зросло в геометричній прогресії. Цей процес отримав ще ширше поширення внаслідок закриття шкіл через пандемію COVID-19. Однак, сьогодні ще відсутня достатня кількість даних щодо ефективності застосування штучного інтелекту в освітньому процесі, а саме відсутні відповіді на питання, пов'язані з впливом на покращення результатів навчання та ефективності застосування штучного інтелекту в освіті [18,с.8].

Можливо дана тенденція пов'язана з тим, що теоретики та практики освіти ще недостатньо залучені до процесу впровадження штучного інтелекту. Сьогодні подібні технології та розробляються не державним, а, переважно, приватними потужними компаніями, та впроваджуються до освіти по всьому світу. Оскільки застосування штучного інтелекту в освітньому контексті відбувається завдяки приватним компаніям, у освітян виникає багато питань та серйозні сумніви щодо, зокрема, змісту та методів навчання, нової ролі вчителів, соціальних та етичних наслідків застосування штучного інтелекту в освіті в цілому. Виникає також і безліч питань, щодо доцільності та доступності освіти в процесі впровадження штучного інтелекту. І хоча в наш час на міжнародному рівні відбувається активний діалог щодо можливості докорінної зміни основ викладання та навчання в процесі застосування штучного інтелекту, багато питань залишаються відкритими. Але в цілому впровадження штучного інтелекту в усі сфери освіти та життєдіяльності людини, сьогодні розпочалося з обговорення етики та соціальних норм, в рамках яких і повинен працювати штучний інтелект.

Освітнями визначено ряд етичних та методологічних запитань щодо подальшого застосування штучного інтелекту, в тому числі і в освітній сфері [17,с.67]. Вчені, які досліджують тенденції впровадження штучного інтелекту в процес навчання, наголошують на тому, що впроваджуючи штучний інтелект, треба пам'ятати про те, що технологія навчання відрізняється від чистої, звичайної промислової технології. Технологія

навчання має бути орієнтованою на людину, оскільки вона передбачає навчання та взаємодію з людьми. Тому, створене за допомогою штучного інтелекту, має зосереджуватися не лише на продуктивності, а і на особливостях сприйняття людиною такого навчального середовища [15,с.37].

Розробка нових педагогічних моделей та інструментів навчання може покращити результати навчання учнів і допоможе розробити нові стратегії навчання, але за умови врахування експертної оцінки педагогів в процесі розробки та створення самих. Розробники штучного інтелекту повинні розуміти основну відмінність між обчислювальними системами та людьми, яка полягає в тому, що люди мають принаймні такі якості, як свобода волі, свідомість та емоції. Тому на відміну від обчислювальних системи людина може бути ірраціональною і одночасно мати декілька суперечливих менталітетів, а процеси «мислення» обчислювальних систем можуть відбуватися лише в логічній послідовності, які, станом на сьогодні, швидко вдосконалюються. Дякуючи чому постійно з'являються нові неочікувані явища. На допомогу освітянам приходить гіпотеза о сингулярності людського мозку. Наш мозок - поліглот, який використовує не єдину внутрішню мову мислення, а безліч таких мов, кодуючи і стискаючи інфраструктури в різних галузях трансферах, як то математика, музика, форма.

Мислення людини здатне створювати нові мови, оперуючи дискретними символічними моделями. Люди мають специфічну здатність приєднувати дискретні символи до ментальних представлень і об'єднувати ці символи у введені рекурсивні структури, так звані «ментальні програми» [29, с. 9].

Під час взаємодії зі штучним інтелектом людині обов'язково потрібно зберегти самосвідомість та певну автономію, а також людина повинна володіти та постійно займатися самопізнанням і самовизначенням. Якщо технології штучного інтелекту зможуть пізнати людину краще за саму

людину, це може призвести до катастрофи. Тому, хоча штучний інтелект справді значно перевершив людські можливості в швидкості обчислення, збереження даних та на їх основі в прийнятті рішень, людям потрібно пам'ятати, що вони мають такі якості, які апріорі не можуть бути у штучного інтелекту станом на сьогодні. Ці якості є їхніми здібностями що дають можливість успішно виконувати певний вид діяльності щодо сприйняття, емоцій, почуттів та пізнання. І хоча алгоритми штучного інтелекту еволюціонували до можливостей імітувати людську поведінку, ще не можуть повністю замінити та охопити людську свідомість. Лише завдяки саморегуляції на ідеологічному, духовному та інших рівнях людина зможе подолати негативні наслідки впровадження системи штучного інтелекту.

Для вирішення даних проблем вже сьогодні на міжнародному рівні робляться перші спроби формування нової нормативно-правової бази щодо регулювання багатьох аспектів впровадження та функціонування штучного інтелекту, зокрема, в сфері освіти. Для сприяння системам освіти у підготовці заходів у відповідь на ці та інші складні питання у 2019 року в Пекіні ЮНЕСКО та Уряд Китайської Народної Республіки організували Міжнародну конференцію зі штучного інтелекту та освіти на тему: «Планування освіти в епоху штучного інтелекту: перспективні напрямки технологічного прориву».[15, с. 80] У конференції взяли участь понад 50 національних міністрів та заступників міністрів, а також близько 500 міжнародних представників з більш ніж 100 держав та установ ООН, науково-дослідних інститутів, цивільного та приватного секторів. Було розглянуто системний вплив технологій штучного інтелекту в контексті основних цілей сталого розвитку. Ключовою резолюцією конференції став Пекінський консенсус щодо штучного інтелекту та освіти, який проясняє забезпечує та просовує загальне та розуміння основних ключових питань та рекомендаційних заходів щодо подальшого впровадження штучного інтелекту [8, с. 43-45].

В даній резолюції визначені основні напрямки розробки

програмно-нормативних заходів та практик у галузі штучного інтелекту та освіти метою яких є захист прав людини та забезпечення людей ціннісними орієнтирами та навичками, необхідними для сталого розвитку та ефективної взаємодії людини та обчислювальних системи в житті, навчанні та роботі. Основною рекомендацією в даній резолюції є контроль над штучним інтелектом з боку людини та його повне орієнтування на задоволення потреб саме людства.

В контексті даної резолюції в освітній галузі штучного інтелекту повинен використовуватися саме для розширення можливостей учнів та педагогів. Відповідно розробка програм на основі штучного інтелекту повинна відповідати етичним та недискримінаційним нормам, бути справедливою, прозорою та підконтрольною. Рекомендується постійно відстежувати та оцінювати вплив технологій штучного інтелекту на суспільство та індивіда на кожному етапі виробничо-технологічного ланцюга [47, с.37]. Впроваджуючи штучного інтелекту необхідно визначити цінності, які орієнтовані саме на людину та навколишнє середовище, а не на ефективність самого штучного інтелекту. Дані цінності повинні бути орієнтовані на взаємодію саме між людьми, а не на взаємодію людини з обчислювальною системою, навіть найдосконалішою. Для цього необхідне заохочення широкої корпоративної та громадянської відповідальності при означеності та вирішенні суто найважливіших соціальних задач та проблем, що виникають у зв'язку з впровадженими технологіями штучного інтелекту.

В першу чергу справедливість, прозорість, підзвітність, права людини, демократичні цінності, необ'єктивність та конфіденційність. Відповідно педагоги повинні відіграти ключову роль в процесі впровадження штучного інтелекту в освітню галузь і стати невід'ємною, головною частиною даного складного процесу та приймати активну участь в створенні та впровадженні нових технологічних розробок. Це дозволить уникнути лінійної автоматизації нелінійних освітніх процесів без попереднього виявлення цінностей та подальшого регулювання цих ціннісних орієнтирів у сучасній

практиці. Впровадження штучного інтелекту в освіту повинно розпочатися з підвищення рівня знань, розуміння проблем та перспектив подальшого впровадження новітніх навчальних заходів в процеси навчання та управління ним. Особливо це стосується управлінців у сфері освіти з метою їх правильного орієнтування та прийняття відповідальних рішень в новій освітній екосистемі. Потрібно надати можливості безперервного навчання для керівників закладів освіти, фахівців з фінансового планування, менеджерів які відповідають за впровадження, що працюють на основі штучного інтелекту. Напевно вивчення можливостей технології повинно розпочатися з визначення задач проведення аналізу їх впливу на покращення інформаційних систем управління освітою з метою зробити більш надійними та доступними, оптимізованими, функціональними, та ефективними.

Також потрібно сприяти обміну досвідом та найкращими практиками між зацікавленими сторонами як в середині країни, так і за її межами, щоб узгодити розуміння між зацікавленими сторонами про освітні проблеми, які необхідно буде вирішувати за допомогою технологій штучного інтелекту [47, с.43-44]. Впроваджуючи штучний інтелект в освіту, необхідно забезпечити проведення навчання, перевірку та організувати постійну підтримку для педагогів щодо отримання ними навичок його ефективного використання.

Потрібна розробка та реалізація відповідних програм навчання, які забезпечать педагогів необхідними навичками перед впровадженням платформ і інструментів на основі штучного інтелекту, а також перспективне планування, яке забезпечить отримання педагогами можливості застосовування в поточній практиці та перехід на новітні методи роботи.

В той же час необхідно внесення змін до різних освітніх та навчальних програм з метою підготовки учнів та студентів до майбутніх трансформацій з урахуванням економічних змін, оновленого ринку праці та суспільства в

цілому, що забезпечить формування нових компетенцій, професійних навичок, які будуть сучасні та потрібні в умовах впровадження штучного інтелекту в освіту та усі інші сфери життєдіяльності людини [1, с.7].

Впроваджуючи системи штучного інтелекту в систему освіти на конкретних місцях, також викликатиме потребу визначити їх актуальність та ефективність. Відповідно буде необхідно проведення широкомасштабної пілотної експертизи, які впроваджуються в процеси. Необхідно розробити відповідні критерії для ефективного впровадження штучного інтелекту, які будуть враховувати людські, соціальні та етичні проблеми, що пов'язані з кожним із трьох основних компонентів застосування штучного інтелекту в освіті, а саме даними, алгоритмічним аналізом та освітньою політикою. Треба перевірити їх ефективність з точки зору освітньої практики та відповідності місцевій специфіці. Наслідуючи ціль створити штучний загальний інтелект, розробники намагаються створити системи, впровадження яких потягне значні та навіть катастрофічні ризики та зміни. Тому по всьому світу зараз іде бурхливе обговорення способів та засобів зниження таких ризиків [21, с.77].

Таким чином, вивчення всебічного впливу штучного інтелекту на освіту сьогодні вимагає проведення соціальних досліджень, що пов'язані з проблемами, впровадження в освітнє середовище. Сучасним освітянам потрібно усвідомити соціальні та етичні наслідки від запровадження штучного інтелекту. Значна кількість проблем та ризиків, пов'язаних з впровадженням штучного інтелекту в освітнє середовище станом на сьогодні залишаються відкритими та невизначеними нечітко встановлені, не ясні.

1.2. ЕТИЧНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Етичний аспект розробки та впровадження технологій штучного інтелекту вкрай важливий для розуміння розвитку сучасної цивілізації та місця у ній людини. Розуміючи, що впровадження інформаційних технологій, частиною яких є технології штучного інтелекту, є невід'ємною складовою розвитку соціально-економічної, науково-технічної, правової та іншої діяльності та підтримуючи концепцію розвитку та регулювання штучного інтелекту в країнах створюються різні компанії та сервіси які впроваджують здійснюють в своїй діяльності морально етичні принципи використання штучного інтелекту.

Публікація та втілення етичних принципів є частиною глобальної трансформації суспільства всіх країн на шляху до цифровізації.

Підхід до етичного використання технологій штучного інтелекту базується на загальних принципах та включає в себе:

1. Прозорість - принцип відображає відкритість та чесність і полягає в повідомленні про використання технологій штучного інтелекту при наданні будь яких послуг: юридичних, медичних, соціальних, еміграційних, комунальних.

2. Відповідальність - пріоритетною складовою використання штучного інтелекту є дотримання верховенства права, основоположних прав і свобод.

3. Безпека - надаючи послуги з залученням систем штучного інтелекту проводиться ретельний аудит безпеки для захисту залучених систем даних.

4. Контроль - штучний інтелект є виключно допоміжним інструментом та контролюється службами захисту які очолює компетентна та навчена людина.

5. Надійність - система штучного інтелекту має чітко визначену та прозору область використання яку постійно перевіряють та вдосконалюють служби. Ці етичні принципи будуть розвиватись та доповнюватись у світі розвитку відповідних технологій та імплементації їх в нашу діяльність. Тренди штучного інтелекту: які етичні та моральні загрози несе використання штучного інтелекту.

Питання етики штучного інтелекту дискутуються вже багато років. У 2021 році ЄС та Китай випустили свої рекомендації (guidelines), які мають забезпечувати етичний розвиток та запровадження систем штучного інтелекту. Масове уведення чогось нового в дію або практику великих та різноманітних моделей ще більше привернуло увагу до питань етики штучного інтелекту. Де штучний інтелект використовувати етично, а де не дуже? Не можна сказати, що є цілі галузі, в яких використовувати штучний інтелект неетично. Є фундаментальні чинники етичних ризиків застосування штучного інтелекту, які засновані на загрозах основним правам людини. Тож є галузі, де, залежно від застосування, штучний інтелект може спричиняти завищенні ризики і потребуватиме обмежень глибини застосування та додаткового контролю.

Можна виділити кілька рівнів глибини застосування штучного інтелекту.

На поверхні не надто важливі рішення, як-от запис до лікаря. Це ті рішення, які ми вже зараз готові делегувати штучному інтелекту. Складніші рішення можуть ухвалюватися з попереднім контролем людини. Наприклад, заява на отримання громадянства: штучний інтелект може збирати та аналізувати анкетні дані заявника і готувати попередній висновок. Але остаточне рішення на самперед буде ухвалювати державний службовець з імміграційної служби країни.

Наступний рівень - коли штучний інтелект отримує автономію і потребує тільки постійного контролю від людини. Тут глибина застосування штучного інтелекту і залежить від галузі. Це може бути той самий міграційний контроль, правосуддя (спочатку адміністративне, наприклад - штрафи за паркування), рішення про прийняття людини на роботу тощо. Тут є високі ризики неетичного застосування штучного інтелекту. Залежно від розвитку технологій і суспільства та надійності контролю, ми можемо переглядати допустимі рівні глибини застосування штучного інтелекту для різних завдань і галузей. Окремі застосування штучного інтелекту, як-от дистанційна біометрична ідентифікація - технології ідентифікації за обличчям, ходою, поставою людини тощо, будуть високо ризиковими, бо можуть порушувати права людини або загрожувати їй

безпеці та здоров'ю. Виникає запитання які ризики несе використання великих мовних моделей? Основні ризики, які постають з появою таких інструментів, як ChatGPT, можна поділити на групи:

Перша група - це ризики для особистих даних і приватної інформації. Мовні моделі, по-перше, можуть робити дуже багато узагальнень, поєднань інформації і висновків з отриманих даних, які можуть бути недоступними для людини, що аналізує інформацію. Наприклад, з наборів даних про поведінку людини у соцмережах та інтернеті загалом, тих же запитів до чат-ботів великих мовних моделей, можна робити глибокі висновки щодо її психічного стану, звичок, розкладу дня тощо. Поєднання великих масивів даних та їх аналіз створюють додаткові загрози приватної, які не очевидні для користувачів, бо окремо ці дані не створюють загроз. І якщо раніше це було питанням середнього горизонту майбутнього, то якісь досє, які вже зараз можна отримати за допомогою доступних чат-ботів про доволі непублічних людей, є турбуючи глибокою у порівнянні з результатами традиційного стало звичним пошуку.

Друга група - це ризики сегрегації, відокремлення, примусове розділення. Мовні моделі, за рахунок того, як саме і на основі яких даних навчаються, можуть надавати перевагу окремим соціальним групам. Вони будуть краще працювати з цими групами, а іншим приділяти менше уваги і маргіналізувати позбавляючи впливу, можливостей та прав цілих груп, вилучати певні меншини (етнічні або інші) та відтворювати людські упередження щодо цих меншин.

Третя група - це ризики неточності і неправдивості інформації помилок. Мовні моделі не дуже добре відрізняють факти від вигадок, але при цьому створюють враження, що вони є достовірними співрозмовниками. Це може створювати багато загроз. Це, наприклад, некоректна медична допомога.

Звідси випливають і безпекові ризики: мовні моделі дуже зручно використовувати для масової дезінформації, причому персоналізованої

дезінформації з людським обличчям, сформовані та направлені під конкретні групи людей, наприклад, шляхом коментування у соцмережах та або у медіа.

Це також може бути персоналізоване створене спеціально для шахрайства, коли людина отримує повідомлення з урахуванням методів соціальної інженерії, які спрямовані саме на неї, які використовують індивідуальні слабкості та упередження як людини так і закладу - таке шахрайство буде краще працювати.

Звісно, є також ризики, які стосуються порушення прав інтелектуальної власності та плагіату. Також можна використовувати мовні моделі для допомоги у розробленні тих же комп'ютерних вірусів або зброї, коли штучним інтелектом буде вимагатися певна експертиза, дослідження або аналіз чогось для людей.

Ще одна група ризиків - загроза правам людини через використання штучного інтелекту державними органами. Це насамперед здатність опрацьовувати величезні масиви даних, роблячи узагальнення і висновки щодо окремих людей. Це можливості розпізнавання, а отже, відстежування людей як фізично, так і деанонімізація виявлення особи їхньої онлайн - поведінки.

Це дає державним органам потужні інструменти втручання у приватне життя людини. Як я вже згадував вище, огульне застосування штучного інтелекту може призвести до ухвалення неправомірних чи хибних рішень стосовно громадян - застосування санкцій, відмови у доступі до послуг, кредиту, працевлаштування тощо. Що найгірше, мотивацію таких рішень неможливо буде пояснити, а отже, й оскаржити. Тож запровадження інструментів штучного інтелекту у високо ризикових застосунках і галузях має бути обережним.

Шведський філософ, дослідник, професор Оксфорду, засновник Інституту майбутнього людства та Інституту етики і нових технологій Нік Бостром висловив провокативну думку: штучний інтелект може не знищити людство за допомогою якоїсь зброї, а просто захопити контроль над ним через

маніпулювання, вплив на людину чи групу осіб для досягнення власних цілей бездоганно знаючи, як працює мозок людини і маючи весь арсенал методів, які можна використовувати для того, щоб формувати суспільну думку наразі.

Він, звісно, говорив про широкий штучний інтелект, що здатен сам себе усвідомлювати, але не можна списувати з рахунку й ризиків, що наступні покоління великих мовних моделей спробують використати з аналогічною метою у тоталітарних суспільствах, принаймні в окремих. Наскрізною ідеєю використання штучного інтелекту є питання етики, довіри та надійності, що відображено у затверджених рамкових типових документах ЄС: Recommendation of the Council on Artificial Intelligence; Ethics guidelines for trustworthy AI. [48, с. 25]

Ці принципи важливі для захисту прав людини, конфіденційності, справедливості та рівності. Використання штучного інтелекту сьогодні революціонує наукові дослідження. У даному підпункті дипломної роботи розглянуто переваги та негативні наслідки використання штучного інтелекту.

Описані ключові питання, пов'язані з етикою використання штучного інтелекту в наукових дослідженнях. Сучасна наука наголошує на тому, що штучний інтелект - реальність сьогодення, зазвичай, неусвідомлена. З упевненістю можна говорити, що кожен, хто користувався комп'ютером із сучасним програмним забезпеченням, працював із інтелектуальними програмами задумувався над етичними аспектами штучного інтелекту. Нині у науці досі не визначено і немає єдиного розуміння терміну штучний інтелект. Найчастіше він використовується зазвичай у трьох значеннях:

- 1) науковий напрям, що має на меті моделювання процесів пізнання та мислення, використання застосовуваних людиною методів вирішення завдань для підвищення продуктивності як співвідношення між обчислювальною технікою;

2) різні пристрої, механізми, програми, які за тими чи іншими критеріями можуть бути названі інтелектуальними ті які мають здатністю мислити, та аналізувати;

3) сукупність уявлень про пізнання, розум і людину, що уможливлюють саму постановку питання про процес створення та різного моделювання інтелекту.

Таким чином під штучним інтелектом може розумітися як науковий напрямок, так і різні пристрої, здатні до рефлексії, що моделюють (імітують) подобу людського інтелекту. У сучасній науці коло питань, що об'єднуються терміном «штучний інтелект», досить широке. Нині штучний інтелект поєднує велику кількість розділів. До штучного інтелекту відносять як загальну теорію відчуття чи сприйняття, і спеціальні методи типу гри у шахи, докази математичних теорем, написання віршів чи діагностики захворювань. Вчені, спеціальністю яких не є штучний інтелект, знаходять у ньому основу для систематизації та вирішення інтелектуальних завдань, яким вони присвятили значну частину свого життя. І навпаки, фахівці застосовують методи штучного інтелекту в різних областях, де без них трудно і не вдається досягти успіху.

Саме тому штучний інтелект є воістину універсальною галуззю знань, яка потребує аналізу його використання з етичної точки зору. І це зазначає, що розвиток штучного інтелекту може стати мостом між науковими досягненнями та етичними цінностями, що сприятиме просуванню знань та добробуту суспільства. Штучний інтелект сьогодні викликає найбільшу кількість багатогранних, підчас дуже суперечливих емоцій, починаючи від активного просування технологій, пов'язаних з його подальшим розвитком, та з його використанням. У цьому зв'язку дослідження етичних аспектів застосування штучного інтелекту набувають особливого значення, що зумовлює актуальність обраної теми та доцільність проведення досліджень для розвитку цього питання. Метою дослідження є аналіз етичних аспектів штучного інтелекту, а саме переваг та можливих негативних наслідків використання штучного інтелекту.

М. Рогоза зазначає: «Фахівці в галузі штучного інтелекту стверджують, що на поточному етапі розвитку штучний інтелект є ще досить слабким. Сьогоднішній штучний інтелект має недосяжні можливості, які здаються надто фантастичними й нереалістичними. Етичні проблеми, пов'язані з його використанням, вважаються проблемами навіть не другорядними або третьорядними. Проте, подібно до біотехнологій, етичні обговорення, що точаться навколо штучного інтелекту, нагадують ситуацію з ядерними дослідженнями. Тоді, коли ядерні розробки вважалися неможливими, етичні питання не виникали. Але коли ядерна технологія стала реальністю, було вже пізно піднімати питання етики або пропонувати щось для обговорення» [5, с. 49].

Етика штучного інтелекту може бути розглянута як набір принципів, які визначають, яким чином штучний інтелект повинен діяти та яким не повинен. Ці принципи зазвичай орієнтовані на безпеку, повагу та справедливість і гуманістичні цінності, на захист прав користувачів і запобігання можливим зловживанням у неправомірним діям у сфері інформаційних технологій [3,с.5].

Нижче розглянемо деякі з основних етичних проблем, пов'язаних зі штучним інтелектом, і можливі шляхи їх вирішення. Прозорість та блоковість. Однією з найважливіших аспектів щось має найбільше значення, штучного інтелекту є прозорість його рішень, за яким вони приймаються. У багатьох випадках, особливо в глибокому навчанні та нейронних мережах, алгоритми працюють як чорні скриньки, де важко розуміти, як саме вони прийшли до певного висновку. Це ставить під сумнів довіру до їхніх рішень, особливо коли вони впливають на життя людей, наприклад, у сферах юстиції та медицини. Забезпечення прозорості та блоковості алгоритмів є ключовим завданням для етичного застосування штучного інтелекту. Проблеми приватності та безпеки даних. Ще однією з важливих етичних проблем є приватність та безпека даних. Збір, зберігання та обробка великих обсягів особистої інформації може вести до порушень приватності та може бути використана для маніпуляції або шкідливих

цілей. Наприклад, алгоритми машинного навчання, які аналізують особисті дані користувачів для рекламних цілей, можуть створювати фільтрувальні, які обмежують доступ користувачів до різноманітності інформації та поглиблюють їхні погляди. Забезпечення конфіденційності та захисту особистої інформації вимагає розробки суворих стандартів і правових рамок. Питання відповідальності та прийняття рішень усвідомлення наслідків власних вчинків.

Наступною проблемою, на яку слід звернути більш серйозну увагу є питання відповідальності за рішення, прийняті системами штучного інтелекту.

У випадках, коли алгоритми виконують дії, які мають серйозні наслідки для людей або суспільства в цілому, важливо визначити, хто несе відповідальність за ці дії. Наприклад, у випадках безпілотних автомобілів, які приймають рішення на дорозі, виникає питання, чи несе відповідальність виробник автомобіля, розробник програмного забезпечення або користувач, який використовує систему створенні надійних умов для здійснення захисту.

Питання рівності та справедливості. Штучний інтелект може підсилити нерівність у суспільстві, якщо він не враховує різноманітність та особливості різних груп. Наприклад, алгоритми розпізнавання обличчя можуть бути менш ефективними для розпізнавання обличчя людей з певним кольором шкіри або етнічним походженням. Такі системи можуть призводити до дискримінації та порушень прав людини. Відомим прикладом є скандал із системою підбору персоналу, створеною Amazon, яка дискримінувала жінок. Алгоритм навчився на історичних даних, де домінували чоловіки, і почав занижувати оцінки жінок-кандидаток. Цей випадок привернув увагу до важливості ретельного контролю над процесом послідовну зміну станів для та навчання штучного інтелекту.

У сфері правопорядку також виникали подібні проблеми. Системи розпізнавання обличчя часто демонстрували упередженість. У США кілька випадків арешту невинних людей через помилки в таких алгоритмах підняли хвилю обурення. Це змусило владу деяких міст, як-от Сан-Франциско, тимчасово заборонити використання штучного інтелекту для спостереження.

Щоб уникнути цього, необхідно враховувати принципи рівності та справедливості при розробці та застосуванні алгоритмів штучного інтелекту. Моральні проблеми в інтелектуальних системах. Існує також широкий спектр моральних проблем, пов'язаних зі штучним інтелектом. Наприклад, як системи штучного інтелекту повинні вирішувати моральні дилеми в екстремальних ситуаціях? Чи повинні вони дотримуватися загально прийнятих моральних норм? Ці питання важливі для розуміння того, як штучний інтелект може впливати на моральні цінності суспільства та індивідуальні переконання. Отже, постає питання: штучний інтелект - допоможе людству чи знищить його? Про це сперечаються найвидатніші вчені та розробники. Винахідник Ілон Маск, фізик Стівен Гокінг, голова корпорації «Майкрософт» Білл Гейтс застерігають від розробки штучного інтелекту. Інші вчені і відомі особистості, такі як Марк Цукерберг, програміст і засновник мережі Фейсбук, навпаки бачать користь для всього людства у застосуванні штучного інтелекту. Штучний інтелект є зараз «гарячою точкою» наукових досліджень. У цій точці, як у фокусі, сконцентровано найбільші зусилля програмістів, лінгвістів, психологів, математиків, інженерів. До списку можна включити представників практично всіх наукових спеціальностей. Саме тут вирішується багато корінних питань, пов'язаних з шляхами розвитку наукової думки, з впливом досягнень у галузі обчислювальної техніки на життя майбутніх поколінь людей та їх застосування.

Штучний інтелект - це те, що кардинально змінило світ. [7. с. 47] Напрямок майбутніх змін - наслідок вибору та світогляду його творців. Додатковий «мінус» штучного інтелекту - відсутність допоміжного блоку автономної (усвідомленої) відповідальності ухвалення остаточного рішення, що свідчить про неможливість ухвалення адекватних рішень. Але, якими б депресивними очікуваннями не наповнювали деякі фахівці інформаційне поле стосовно перспектив розвитку штучного інтелекту, поки очевидно одне: негативні наслідки від розвитку штучного інтелекту повністю нівелюються позитивними результатами та перспективами можливостями та сприятливими умовами від його використання.

Перспективою подальших досліджень є більш глибоке вивчення етичних вимірів використання штучного інтелекту. Це охоплює розробку і впровадження етичних стандартів, протоколів та нормативів, які враховують специфіку наукових досліджень і використання застосування штучного інтелекту.

1.3. ТЕМА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Штучний інтелект стрімко входить до різних сфер нашого життя, і література не стала винятком. Перший роман, написаний без участі людини, ознаменував новий етап у світі творчості, де машини можуть створювати захопливі оповідання разом із людьми, відкриваючи нові горизонти в літературній творчості. Історія розвитку штучного інтелекту в літературі має свої корені в експериментах із генерацією тексту, які почались ще у середині ХХ століття. За допомогою перших комп'ютерних програм, що використовували базові алгоритми, почали з'являтися спроби написання простих оповідань і віршів. Проте справжня еволюція в цій сфері розпочалась у 2010-х роках, коли технології машинного навчання та нейронні мережі почали розвиватися з небаченою швидкістю. Справжнім проривом стало створення першого роману, написаного без участі людини. Цей роман, під назвою « I the Road», був випущений у 2018 році і написаний алгоритмами компанії «Project December».[37, с. 37-38] В основі цього проекту лежать сучасні моделі штучного інтелекту, які здатні аналізувати величезні обсяги тексту і створювати оригінальні сюжети. У процесі написання роману штучним інтелектом «читав» тисячі книг, вивчаючи стиль, структуру та тематику творів, щоб згодом згенерувати свою власну історію.

Успіх такого твору засвідчив, що штучний інтелект може не лише відтворювати вже існуючі моделі, але й створювати та надавати початок нові літературні конструкції, що відкриває безмежні можливості для письменників.

Все більше авторів починають співпрацювати з штучним інтелектом, використовуючи його як інструмент для натхнення або ж як співпрацівника

який бере участь у спільній справі для створення нових текстів та творів.

Важливим аспектом є те, що ШІ не лише генерує текст, а й вміє враховувати емоційні та соціальні контексти, що робить його творіння більш багатограними та цікавими для читача. Цей процес також підвищує якість літератури, оскільки автори отримують нові ідеї та підходи, які можуть бути незвичними чи екстраординарними, винятковими відмінними від звичайного.

З ростом можливостей штучного інтелекту з'являються також нові питання щодо авторства, етики та прав інтелектуальної власності. Хто є справжнім автором таких творів? Чи може штучний інтелект вважатися творчим суб'єктом? Це питання активно обговорюються в літературному середовищі письменники, критики, видавці, читачі і в суспільстві в громадах цілому.

Таким чином, інтеграція штучного інтелекту у сферу літератури відкриває нові горизонти для творчості, пропонуючи нові форми самовираження прояву власних думок, почуттів, поглядів та взаємодії між людьми та машинами.

Штучний інтелект має здатність обробляти величезні обсяги текстової інформації, що дозволяє йому вчитися на прикладах, отримуючи знання про структуру, стиль і жанрові особливості літератури. Цей процес навчання зазвичай реалізується здійснюватися, ставати реальним, втілюватися у життя за допомогою алгоритмів машинного навчання, зокрема, нейронних мереж.

Зокрема, сучасні моделі, такі як Трансформери, використовуються чи мають застосування для обробки тексту, оскільки вони можуть враховувати брати до уваги, зважати на весь контекст і залежності між словами та фразами.

Під час навчання штучний інтелект використовує великі обсяги даних, які складаються з текстів різних жанрів і стилів. Це можуть бути романи, статті, поезія та інші жанри. Завдяки цьому штучний інтелект здатен визначати різноманітні стилістичні елементи, такі як ритм, тон, лексичний вибір та граматичні конструкції. Наприклад, алгоритм може виявити, що певний автор часто використовує короткі речення для створення напруженої атмосфери, чи

навпаки, обирає складні конструкції для передачі глибини думки та інформації.

Навчання відбувається в кілька етапів, включаючи попереднє навчання. На першому етапі модель отримує доступ до масивів тексту структура даних, що являє собою впорядковану базу, яку аналізує, щоб створити свою базу знань.

На другому етапі, до навчання, штучний інтелект може адаптуватися до специфічних вимог, запитів наприклад, стилю певного автора або жанру.

Важливо зазначити, що штучний інтелект не просто копіює чи повторює, а генерує тобто викликає появу оригінального тексту, спираючись на вивчені дані.

Алгоритми, що використовуються для навчання, включають методи оптимізації найбільш сприятливих характеристик, які дозволяють моделі вибір найкращого варіанта покращувати свої результати на основі зворотного зв'язку.

Одним із таких методів є градієнтний спуск, який дозволяє знаходити оптимальні параметри моделі, зменшуючи різницю між реальними і прогнозованими значеннями. Це означає, що з кожним новим витком навчання штучного інтелекту стає більш точним у відтворенні різних стилів написання. [20, с. 57]

Процес навчання штучного інтелекту також включає в себе використання спеціалізованих наборів даних, що дозволяють моделі зрозуміти специфіку певних тем чи жанрів. Це може бути, наприклад, література про науку, фентезі чи детективи. Таке спеціалізоване навчання дозволяє штучному інтелекту генерувати свіжі тексти, які відповідають очікуванням читачів цього жанру.

Завдяки цим технологіям, штучний інтелект здатен не тільки писати тексти, а й створювати складні сюжети, розвивати багато інших персонажів та працювати з темами, які можуть бути вельми різноманітними або глибокими.

В результаті, штучний інтелект здобуває нові можливості для літературної творчості, відкриваючи нові горизонти як для авторів, так і для всіх читачів.

Штучний інтелект має потенціал значно змінити літературний процес, відкриваючи нові горизонти для творчості. Серед його переваг варто відзначити здатність швидко створювати тексти, що може суттєво зекономити час авторів. Штучний інтелект може генерувати викликати появу, утворення чогось, ідеї, які, можливо, не прийшли людині, розширюючи тематику літературних творів.

За допомогою алгоритмів обробки природної мови, такі системи здатні аналізувати величезні обсяги текстів і знаходити нові стилістичні рішення, що призводить до народження оригінальних, не копійованих сюжетів та жанрів.

Проте існують також ризики, з використанням штучного інтелекту у творчості:

По перше, якість текстів, які генерує штучний інтелект, може варіюватися. Незважаючи на велику кількість даних, на яких навчалися алгоритми, результати не завжди відповідають літературним стандартам та літературним нормам.

По-друге, існує занепокоєння щодо зменшення унікальності літератури. Якщо творчий процес перейде під контроль штучного інтелекту, це може призвести до одноманітності сюжетів і стилів, адже алгоритми часто ґрунтуються та спирається і базується на основу вже існуючих творів.

Також важливо звернути увагу на етичні аспекти. Взаємодія з штучним інтелектом може зменшити роль традиційних авторів, оскільки читачі можуть почати вважати літературу, створену машинами, такою ж цінною, як і твори людей. Окрім того, постає питання авторських прав на твори, написані без участі людини, що може пропонувати вступити правові суперечки в майбутньому.

Визначаючи місце штучного інтелекту в літературі, слід усвідомлювати як його переваги, так і обмеження. Важливо знайти баланс між використанням новітніх технологій та збереженням людського елементу в творчості. Тільки так можна досягти гармонії, що дозволить літературі розвиватися, зберігаючи при цьому

свою автентичність, достовірність, справжність, або істинність та глибину.

Творчість, що реалізується за допомогою штучного інтелекту, порушує низку етичних питань, які потребують детального розгляду. Коли штучний інтелект пише книги, виникає питання авторських прав: хто є законним автором твору? Чи може машина претендувати на авторські права, якщо вона, по суті, є продуктом програмування людини? Відповідно до чинного законодавства, автором вважається фізична особа. Але в умовах, коли роботи штучним інтелектом набувають дедалі більшої самостійності, питання стає складнішим.

Крім того, виникає побоювання, що поширення літератури, написаної штучним інтелектом, може призвести до зниження попиту на твори авторів.

Письменники можуть зіткнутися з необхідністю конкурувати не лише між собою, а й з алгоритмами, які здатні генерувати тексти дуже миттєво.

Це може підштовхнути до зниження цін на творчість, оскільки твір написаний штучним інтелектом можуть бути дешевшими у виробництві. У результаті, автори можуть несподівано опинитися на периферії творчого процесу, що ставить під загрозу їхню професійну діяльність у небезпеку.

Важливим є й аспект якості контенту. Хоча штучний інтелект може генерувати тексти, які граматично правильні, їхня глибина і емоційність можуть бути під питанням. Творчість, яка стосується людського досвіду, часто потребує інтуїції та чутливості, властивих лише людині. Чи можуть програми зберегти цю чутливість? Чи не з'явиться в результаті масова культура, позбавлена індивідуальності та неповторна сукупність рис людини та оригінальності?

Також варто згадати про потенційний вплив на культурні цінності. Якщо література стане переважно машиною створеною, це може призвести до відчуження читачів від текстів, адже вони вже не будуть сприйматися як витвори мистецтва, а скоріше як продукти споживання. Це може змінити

сприйняття читання і творчості в цілому, зменшуючи значення якісного авторського підходу.

Питання етики у використанні штучного інтелекту в літературі є складним і вимагає серйозної уваги не тільки від законодавців, але й від суспільства в цілому. Як ми будемо оцінювати літературу, написану машинами? Які стандарти ми повинні встановити для захисту авторів у цій новій дійсності? Ці запитання залишаються відкритими і вимагають глибокої рефлексії, адже вони можуть визначити майбутнє літератури та її місце у суспільстві. Штучний інтелект стає дедалі важливішим у формуванні надання певної форми нових літературних форм, відкриваючи нові можливості в розумінні нового для авторів і читачів.

Перший роман, написаний без участі людини, став символом цього переходу в епоху, коли алгоритми не лише генерують текст, а й роблять це у стилях, які можуть конкурувати з творами відомих письменників. Цей феномен не лише розширює кордони творчості, але й ставить перед суспільством низку запитань, пов'язаних із сутністю змісту, сенсу авторства та творчого процесу.

З одного боку, штучний інтелект може створювати літературні твори, використовуючи величезні обсяги даних, аналізуючи стиль, та структуру.

Так, деякі алгоритми здатні генерувати сюжети, персонажів та діалоги, які можуть бути настільки ж захоплюючими, як і аналогічні твори, створені людьми. Наприклад, роман, написаний штучним інтелектом, може мати складну сюжетну лінію та багатовимірних персонажів, які еволюціонують протягом всього тексту.

Це може призвести до створення нових жанрів, які поєднують традиційні літературні елементи з інноваційними підходами, такими як інтерактивність чи елементи відеоігор. Проте це також відкриває нові дебати щодо літературної цінності та ідентичності авторства. Якщо твір створений без участі людини, хто є його справжнім автором? Чи можуть читачі сприймати такі твори так само, як

і ті, що написані людьми? Очікується, що в майбутньому література, написана штучним інтелектом, набуде популярності, і читачі почнуть сприймати ці твори.

Додатковим напрямком, котрий може з'явитися, є нові формати літератури, що поєднують текст з іншими медіа. Штучний інтелект здатен адаптуватися до різних платформ, інтегруючи в текст візуальні чи аудіо елементи, що може створити унікальний досвід для читачів. Це відкриває можливості для нових форм оповіді, де читачі можуть обирати, як вони бажають взаємодіяти з текстом - чи то через традиційне читання, чи через інтерактивні елементи. Наслідки цього процесу можуть бути глибокими. Література, написана штучним інтелектом, може стати дзеркалом сучасного життя, відображаючи нові соціальні, культурні та технологічні реалії. Такі твори можуть викликати глибокі роздуми про людську природу, ідентичність і місце технологій у нашому житті. Суспільство та культура повинні будуть адаптуватися до цих змін, визнаючи важливість як людського, так і штучного авторства в формуванні нової ери творчості. На питання чи відрізняється стиль штучного інтелекту від людського? Маємо відповідь і так і ні. Добре налаштована модель може імітувати стиль навіть відомого автора - вона підбирає лексику, ритм, синтаксис, і навіть окремі словесні «фішки», що властиві конкретному письменнику настільки точно, що поверхнево відрізнити складно. Але є нюанси. Модель не відчуває текст, як то кажуть не «дихає» ним. Часто в ній прослизає повторюваність думок або фраз, бо вона не розуміє контекст у глибинному значенні. Її логіка статистична, а не емоційна чи сюжетна. [46, с. 87] Тому в сюжеті можуть бути провали: герой раптом воскресає, час перемикається без пояснень і так далі.

Уважний читач інтуїтивно відчуває, коли за текстом немає реального досвіду. Це схоже на слухання пісні без душі: наче все і правильно, але щось не так. У кращому разі читати можна і навіть цікаво. У гіршому сухо, порожньо, механічно. Це як порівнювати художника з принтером. Принтер може надрукувати шедевр, але сам його не створить. Так само й штучний інтелект:

він не має особистого досвіду, емоцій, натхнення чи інтуїції. Він не здатен несподівано раптово «прокинутися вночі» з новою ідеєю сюжету чи персонажа.

Штучний інтелект лише компілює те, що вже існує, поєднує відомі елементи новими способами. Іноді настільки вдало, що створює щось захоплююче. Але справжня креативність це створення з нічого, прорив, який змінює правила гри. І це виключно людська привілей. Втім, варто визнати, що штучний інтелект може бути чудовим натхненням. Він як друг, з яким обговорюєш ідеї. Він може підкинути несподівану думку, розвинути гілку сюжету, допомогти знайти новий ракурс. Але душу тексту, його справжню глибину, все одно закладає людина. Штучний інтелект здатен створити твір, що виглядає як продукт геніального розуму, але без справжнього автора. Це може породити «псевдокласиків», книги які сприймають як шедеври, хоча вони лише вправна компіляція. А це вже маніпуляція суспільним смаком і критикою.

Уявіть: видається роман під псевдонімом, його всі обожають, він стає лауреатом премій і лише згодом з'ясовується, що автором був штучний інтелект. Втрачається довіра до літературної спільноти, читачів, критиків. Це етичний виклик майбутнього. Штучний інтелект точно не знищить письменників. Але конкуренцію створить. З'являються автори, які видають десятки книжок за рік із допомогою штучного інтелекту просто тому, що можуть. Це змінює ринок: швидкість стає важливішою за якість, а маркетинг потужний сильнішим за зміст.

Однак справжні автори з унікальним голосом, емоцією, ідеєю все одно будуть цінні. Штучний інтелект - це лише інструмент. Як фотоапарат не замінив художника, так і штучний інтелект не замінить серце й розум письменника.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи проведену роботу в першому розділі можна зробити загальне заключення, втім що в ході дослідження, на базі різних думок

літераторів, філософів, культурознавців, вчених, науковців, освітян мною був зроблений висновок втім що всі вони об'єднуються думкою що у ХХІ столітті штучний інтелект стає однією з невід'ємних складових повсякденного життя.

Штучний інтелект у персоніфікованому вигляді зустрічається всюди і в літературі, ЗМІ, відеоіграх, кінофільмах, анімаційних проектах. Кількість наукових публікацій, що розповідають про роботів або передбачають перспективи та сприятливі умови їх використання - будь то в промислових, військових, освітніх, юридичних або медичних цілях, збільшується щодня.

РОЗДІЛ 2 . ХУДОЖНЕ ЗОБРАЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У РОМАНІ ІСНА МАК'ЮЕНА « МАШИНИ, ЯК Я»

2.1. АЛЬТЕРНАТИВНА РЕАЛЬНІСТЬ У РОМАНІ

Використання у літературі альтернативної реальності є одним із засобів виведення авторського задуму за межі стереотипної реальності, можливість творення над можливого у вигляді вигадки, яка чітко вирізняється на тлі загальної структури твору і здебільшого є її «стержнем». Таким чином автор створює своєрідний «вихід» за межі реальності, на тлі видуманого розкриває най глобальніші та най складніші для читацької аудиторії проблеми сучасності. Альтернатива при цьому є межевою між реальністю і фантастикою, адже завжди має конкретну точку «виходу», чи, скоріше, розгалуження: в основі жанру закладаються реальні історичні (рідше сучасні) події, проте у певний момент події набувають альтернативного розвитку що містить у собі альтернативу.

Поняття альтернативна реальність - може означати альтернативну історію, де історичні події пішли іншим шляхом, або віртуальну реальність, створену штучно за допомогою підтримки, сприяння нових технологій.

У романі Ієна Мак'юена «Машини, як я» присутнє широке коло дискурсивних включень, пов'язаних зі штучним інтелектом і перспективами розвитку цієї наукової галузі, поряд з історичними подіями (війна за Фолклендські острови), а також дискурсом соціально суспільної спрямованості. Так, наприклад, автором змінені результати безнадійної Фолклендської кампанії успіх у боротьбі, перемога приписана Аргентині, а не Великій Британії [5,с. 8].

Якщо розглядати сучасну культуру як поле напруженого творчого експериментального пошуку, не можна не відзначити особливу роль постмодерністського завдання, спрямованого на руйнування стійких уявлень про структуру і сенс світу, отже на пошук нових форм відтворення реальності. Однією з таких затребуваних форм у літературі останніх десятиліть стала альтернативна історія. Реконструкція, покладена в основу цього модного в сучасному художньому побуті способу поводження з фактами реальності, багато в чому виправдовується естетичною установкою постмодернізму. Визначаючи епоху завершення парадигми модернізму як час недовіри до «великих наративів» [15, с.34] розробники постмодернізму бачать основне завдання літературного твору не в точності відображення реальності, а в створенні альтернативних версій та інтерпретацій, віддають перевагу домислам і конструюванню паралельних сприйняття, містифікації та літературній грі. Такий підхід у першу чергу і актуалізував значущим альтернативну історію.

Діапазон дослідницького інтересу до проблеми досить широкий. В історико-соціологічному аспекті ґрунтовний огляд її розробленості подано в романі І. Мак'юена «Машини, як я», як досвід альтернативної історії досліджує як «альтернативно історичну інтенцію сучасного мислення», [22,с. 87] при цьому специфіка реалізації альтернативної історії в різних жанрових еквівалентах у літературі все ще не простежена і не вичерпано не використано повністю.

І тут я намагаюсь дослідити діапазон функціонування альтернативної історії в сучасному романі, визначити принципи використання альтернативи в

різних жанрових варіантах. Необхідно проаналізувати способи реалізації альтернативних версій у міфі, історичному романі, біографії тощо, визначити художні функції альтернативної історії впливаючи на людину та суспільство.

Розгляд альтернативної історії як жанрової дефініції ускладнений теоретичними розбіжностями щодо жанру як літературознавчої категорії в цілому. Вказуючи на такі ознаки жанру як стійкий тип структури і системи образних засобів, сукупність домінант, конструктивний комплекс ознак таки як тематика, композиція, мова які створюють єдиний художній твір, тощо. [41, с. 104]

Літературознавці приходять до висновку, що постійних визначальних ознак жанру немає, оскільки в різні епохи в одному і тому ж вигляді жанр існувати не може. Жанр може включати цілу серією причин - побутових, психологічних, художніх, соціальних, кожна з яких принципово рівноправна одна з одною. Мало того: причина, яка висунула даний жанр, може відпасти, основні ознаки жанру можуть повільно змінюватися, але жанр продовжує жити генетично, тобто шляхом природної орієнтації, звичного створених творів.

Схоже, що альтернативна історія, не будучи в абсолютному сенсі самостійним жанром, активно «примикає» до вже існуючих, чинячи на них певний вплив. Вивчення горизонтів альтернативної історії як нової дефініції призводить до того, що поняття поглиблюється і коригується, доказом чого служать численні статті і дисертаційні роботи, в яких намічені певні підходи.

Переосмислюючи історію, пропонуючи свої версії історичного процесу розвитку людства, письменники стверджують дві речі, що людське знання про людину і людство відносно та літературна реальність безумовно вища за реальність. Різко негативно оцінює альтернативну історію як породження постмодернізму Е. Мун: «альтернативна історія - це творчість на зниження. Бо в множинній, хиткій реальності не може бути ні правих, ні винних. Суть не в тому, що альтернативна історія виносить на легальні позиції псевдонаукові, хибні історичні підходи до дійсності. Справа в тому, що альтернативна історія

частково або повністю скасовує реальність.” [6, с. 50-51] У сфері літературної реалізації письменник І. Мак'юен як і інші письменники ділить альтернативну історію на два рівноправних потоки. Поділ відбувається зовсім не за жанровою ознакою, як можна було б подумати (документальна проза і, скажімо, художня), а за ступенем ставлення до використовуваного історичного матеріалу або інша версія, або перелицювання подій. Згідно з ідеєю І. Мак'юена, причетного до створення альтернативних романів, причини популярності цього явища - в недовірі до офіційної науки і в новітніх технологіях, обробки свідомості, націлених на маніпуляції зі сприйняттям. По різні сторони цього явища, виступають численні дослідники як у популярній інтерпретації проблеми. Наприклад, Т. Гутнікова виділяє в альтернативно історичній літературі різні продуктивні відгалуження з елементами альтернативної історії крипто історія, або просто твори інших жанрів - фентезі, детектив, мейнстрім, пародія». [16, с. 50] Як бачимо, цей далеко не вичерпний огляд наукової історії проблеми відрізняється широким діапазоном підходів не тільки до визначення самого поняття «альтернативної історії», але й до розуміння функціонування працює або діє подібного способу організації тексту, його художнього завдання та класифікації система групування об'єктів.

У розгорнутій і добре аргументованій критико-бібліографічній книзі «Альманах теорії та історії історичної науки» українським істориком Ю. Святець зроблено спробу порівняти різні трактування в розумінні цієї літератури, класифікувати твори в жанрі альтернативної історії, відокремити їх від крипто історичних романів і знайти основні етапи формування. Основна увага зосереджена на жанрі, проте також зроблено таке спостереження: «Дії жанру альтернативної історії треба шукати в приватній історії «story» а не в загальній історії «history» [17, с. 43]. Зроблене зауваження пояснює, чому ця модна художня модель знайшла таке широке поширення в романах епохи постмодернізму: використовуючи різні жанрові модифікації, альтернативної історії, сама стає точкою роздвоєння, механізмом, за допомогою якого сучасний літературний текст перебудовується, розширює межі, набуває таких якостей, як

нелінійність, багаторівневість, або можливістю бути пов'язаним з іншими, або мати однакову будову або структуру двох об'єктів, які мають взаємо однозначну відповідність між своїми елементами, але можуть відрізнятися за природою самих елементів, тощо. У поєднанні з різними жанровими варіантами альтернативна реальність виявляє стійкі ознаки. Досліджуючи трансформацію міфу та його роль в історичному романі, вважається причиною його активного переписування сумнів в об'єктивності історії. Необхідність перегляду історії стає причиною так званої деформації історичного роману, виникнення безлічі науково популярних текстів, що інтерпретують її як жанр альтернативної історії. Виправдовуючи постмодерністську версію історичних подій як альтернативну і неофіційну, автори визнають за нею право на переписування загальноприйнятої версії з позицією безмовної меншості, що має значення для опосередкованого, особистісного сприйняття викладених або інтерпретованих витлумачених подій.

У науковому вжитку в сенсі жанрового новоутворення альтернативною реальністю зазвичай називають різновид фантастичної літератури, яка моделює різні версії як реальних, так і ймовірних подій. Вона представлена такими провідними модераторами жанру, як Ієн Мак'юен, Філіп К. Дік, Джаспер Форде, Стівен Кінг та ін. Альтернативна реальність як різновид фантастичної літератури існує в статусі жанру, що зображує варіативну реальність, можливу в тому випадку, коли історія в один зі своїх переломних моментів (точок біфуркації або точок розвилки) розвивається по іншому шляху. Зразком такої історії є, наприклад, іноверсія - перемога Аргентині, а не Великій Британії у Фолклендської кампанії в романі « Машини, як я» І. Мак'юена, результату Другої світової війни в романі «Людина у високому замку» Ф. Діка, версія вбивства президента Кеннеді «11/22/63» С. Кінга та ін. [5, с. 67] У романі І. Мак'юена «Машини, як я» представлена альтернативна реальність як світ, де штучний інтелект та робототехніка досягли значного розвитку, що призвело до появи високоінтелектуальних андроїдів, які інтегрувалися в суспільство, та до значних соціальних і етичних змін, зокрема, у відносинах між людьми та

машинами. Адами і Єви дивно схожі на живих людей, зовні їх відрізняє від людей тільки неприродний вигляд райдужки, а все інше виглядає і відчувається як живе. У андроїдів тепла м'яка шкіра, вони дихають, видають звуки за допомогою гортані і язика, а не динаміка, в грудях у них працює механізм, що імітує удари серця, вони п'ють, бігають, ходять в туалет і навіть займаються сексом. Автор, звичайно, постійно нагадує нам, що Адам робот, і все-таки крок вперед, два назад – то у нього сіпаються м'язи на обличчі (яких бути не може), то він виглядає «виснаженим», то знижує голос у розмові при дитині, як зробив би справжній дорослий чоловік. Сюжет альтернативного роману обертається навколо стосунків між штучним інтелектом на ім'я Адам та двома людськими персонажами, Чарлі та Мірандою. Їхні стосунки починаються після купівлі Чарлі Адама та розвиваються в численні взаємодії, такі як любовний трикутник, дружба та стосунки або взаємини позивача та відповідача.

Адам незабаром починає сприйматися як соціальна істота після того, як стає залученим до повсякденного життя головних героїв. Адама навіть помилково приймають за шекспірознавця під час першого візиту Чарлі до тестя через його величезні знання, набуті завдяки глибокому навчанню, тоді як самого Чарлі характеризують як робота через його мовчазність, спричинену нервозністю. Штучна фігура не лише проходить тест Тюрінга (оцінка здатності машини імітувати людську поведінку настільки, щоб її неможливо було відрізнити від людини), але й ставить під сумнів його надійність - чіткий знак, що вказує на незалежну онтологію робота як концептуальну структуру.

Відповідно, кінцева мрія про створення свідомого робота справджується у творі. Автор, дуже старається зламати феноменологічну перспективу у взаємодії людини та робота та просвітлює свого читача щодо робочої процедури штучного інтелекту, відмінностей між людиною та штучного інтелекту, і навіть його небезпеки. Він уникає терміну «робот» – ймовірно, через його етимологію - посилаючись для підтвердження своїх дій на штучний інтелект як на машину.

Цей вибір не лише перегукується з назвою, але й вказує на спроби автора створити «гібридну природу». З одного боку, Адам та Єва використовуються як імена фігур зі штучним інтелектом. Перша реакція Адама після звинувачення, прохання одягу через сором, разом із використанням особових займенників «він» або «вона» постійно заперечує унікальність міфу про походження людини. З іншого боку, фігури машин І. Мак'юена все ще відображають людські дії без власного міфу про походження. Тим не менш, вони не прагнуть людської ідентичності однаковості та самотності, як це робили їхні предки Ендрю Мартін у творі «Двохсотрічна людина» або андроїди у творі Філіпа К. Діка «Чи мріють андроїди про електричних овець?». [39, с. 57]

Хоча до штучних фігур люди звертаються за допомогою особових займенників на поверхневій структурі стосовно двох аспектів, згаданих на початку, розмиває межу між людьми та роботами, щоб гарантувати «впевненість у собі» машин, демонструє перехід від безособового до особового займенника. Крім того, у розмовах про стосунки між людиною та роботом, наголошується на феноменологічній пов'язаній з феноменологією у перспективі майбутнього з гібридними змішаними стосунками між суб'єктами людиною та роботом.

У літературі розмова з роботами відбувається здебільшого тоді, коли письменники також пишуть «як» роботи. Цей процес письма вказує на уяву авторів про штучні фігури. Мова від людей до роботів - це не щось нове. Але деякі з цих промов чи діалогів мають гібридний характер. [6, с. 56] Після заміни людською фігурою більшість розмов штучних фігур більше не відрізнятимуться від розмови між людьми. Тому необхідно зосередитися спрямовуючи на щось одне увагу чи зусилля на гібридності природи штучних фігур та їхньої мови.

Роман демонструє новий розвиток, дозволяючи штучному інтелекту розмірковувати над собою, філософськи та технологічно, не виявляючи жодної переваги певному образу себе. В якийсь момент Адам думає, що він може бути «підданий декартовій помилці» і має себе, «створеного з математики, інженерії,

матеріалознавства та всього іншого» [8, с. 67-68] Такі філософські та технічні дискусії про справжню природу штучного інтелекту розподілені по всій роботі, не приходячи до жодного конкретного результату що означає визначений підсумок.

У романі багато уваги приділяється читанню та написанню Адамом літератури. Хоча він захоплюється Шекспіром, він створює лише хайку, оскільки його розум існує без ментальної приватності, тому досвід складних людських персонажів у літературі є для нього зайвим. Чи можна вважати це справжньою роботою мовою чи роботою літературою, заснованою на справжньому робото технічному розумі? Спрощуючи різноманітність світової літератури до хайку, автор чітко визначає ієрархію стосунків людини та штучного інтелекту не лише у своїй художній творчості, а й у реальності: як видатний автор, він стоїть вище за свого вигаданого штучного колегу. Адам вважає літературу зі складними персонажами зайвою, хоча Чарлі не читає літературу, він відмовляється прийняти зведення світової літератури до хайку. Існує напруженість яка відображається в соціальних конфліктах між Чарлі та Адамом. «Простий» спосіб «мислення» Адама без будь якої толерантності до моральної невдачі зрештою саджає Міранду у в'язницю, а Чарлі потім знищує його молотком: показавши варіації можливих гібридних стосунків поєднання двох світів людини та робота.

І.Мак'юен несподівано завершує їх відносно примітивним способом. У той час як інші машини обирають самогубство невдовзі після того, як втручаються в соціальне життя людей, виходячи з депресії, спричиненої постійним протистоянням проблемам, створеним людиною, таким як дискримінація та забруднення, Адам та його товариші демонструють відповідно, як машини з їхньою простою природою крок за кроком лінгвістично та соціально відкидаються як людські супутники. Очевидно, що парадокс досягає свого піку, коли відбувається поворот. З одного боку, автор працює як з квазі-іншим. З іншого боку, він заперечує визнання їхнього товариства. Ця

неоднозначність де існують два більше тлумачень узгоджується з результатами роботи автора.

Заперечення товариства - це заперечення феноменологічного підходу в соціальній взаємодії зі штучним інтелектом. Автор усвідомлює темну сторону людського розуму та його негативний вплив на світ, що відображається в таких подіях, як зміна клімату, і тому вони не розглядають соціальні здібності людей та їхню здатність використовувати мову як щось унікальне. Тим не менш, він все ще виділяє це як причину свого неприйняття гібридних стосунків як особисті.

Штучний інтелект в романі І. Мак'юена вказує на те, що лінгвістичний поворот справді відбувається, і штучні фігури залучені до людського життя як квазі-інші. Тим часом, неоднозначність заслуговує на подальшу увагу, гібридні стосунки, що включають штучного іншого, справді виникають, але не тривають.

Наведений вище літературний приклад демонструє тенденцію до відкидання феноменологічного підходу у взаємодії людини та штучного інтелекту. Тут можна спостерігати конфлікт нормативного лінгвістичного вибору у взаємодії людини та штучного інтелекту. Іншими словами, емпіричні зміни не корелюють з концептуальними змінами базується загальному задумі.

І. Мак'юен показав у романі «Машини, як я» розвиток машинної особистості і найголовніше, безжалісність її логіки, навіть по відношенню до тих людей, які андроїду не байдужі. Тож якщо хочете спробувати зрозуміти, чим саме керується штучний розум. Здавалося б, набір дуже непоганий для захоплюючого, цікавого оповідання, книга досліджує досить великий пласт морально-етичних та екзистенційних проблем, пов'язаних зі штучним інтелектом і тим, що означає «бути людиною», але в той же час книга виявляється настільки непослідовною що здається немов би незавершеною. [19, с. 49]

Нам розповіли про проблеми, з якими стикаються інші андроїди, про їхні здібності читати думки один одного, про суперечливість людських емоцій і вчинків, про незбагненну для простого смертного здатність до навчання і

можливості, про цікавість до дітей і здатність до емоційних переживань.

Особлива увага приділена риторичному дискурсу, розміщеному в просторі художнього тексту. Сучасний європейський роман будується як філософський, історичний, естетичний і, ширше, художній та науковий діалог. Цим визначається тяжіння літератури до синергетичного взаємопроникнення наукової складової в естетичному просторі тексту як художнього цілого та трансформація риторичного дискурсу (віл лат. *discursus* – міркування, аргумент).

У класичній філософії поняття «дискурс» визначалося як розгортання мислення, вираженого в поняттях і судженнях. У цьому плані дискурс протиставлявся інтуїтивному осягненню цілого ще до ознайомлення з його частинами і подробицями. І. Кант називає дискурсивним мисленням розумове пізнання за допомогою понять. Ж. Дерріда [1] і Р. Барт [2], долаючи дискурсивність кантівського зразка, утверджують тип нової дискурсивності.

Його сутність може бути виражена, з одного боку у заклику до «навчання» художніх рефлексів, а з іншого у вимозі «синтезу» науки і мистецтва.

У цьому змістовному аспекті і приховується специфіка літературно художньої дискурсивності, що цілком кореспондується не тільки з лінгвістичним розумінням дискурсу, що визначається з точки зору особливостей комунікативної події, але й з постмодерністськими його характеристиками, з точки зору специфічності наукової, гендерної, національно ідентифікуючої ментальності, ідеологічно виражених у зв'язному тексті певними ідеями.

У романі І. Мак'юена «Машини, як я» головний персонаж роману Чарлі Френд фіксує час придбання штучної людини Адама: «за тиждень до початку безнадійної Фолклендської кампанії» [5, с. 8], результати якої автором доволіно змінені (у романі перемога приписана Аргентині, а не Великій Британії).

У твір публіцистично включені й актуальні події політичного життя стрімка втрата популярності М. Тетчер, опис дій лідера опозиції Тоні Бенна, фрагменти окрема частина трансляції щотижневих засідань Палати громад.

У романі присутні і елементи художньої анотованої та коментованої біографії, завдяки яким стає можливим поєднання історично достовірних фактів життя великого математика Алана Тюрінга, його колеги і дослідника в області штучного інтелекту Деміса Хассабіса. Томаса Рі - фізика, який відкрив петльову квантову гравітацію. У цьому ряду і знаменита зустріч Тюрінга і Тесли в 1941 році, коли Тюрінг працював над розшифровкою кодів «Енігми». Зачаровує своєю недоступністю для повсякденного сприйняття згадка про спроби Тюрінга вирішити проблеми рівності класів P і NP , що створюють уявлення про складність наукового знання. [40, с. 16] Завдяки широкому полю інтердискурсивних включень створюється неозора картина горизонтів світу наукового інтелекту і непростой суспільно історичної альтернативної реальності, в якій існують персонажі роману. Достовірні картини світу науки сплавлені в романі з авторським художнім домислом. Так, наприклад, автор продовжив життя Алану Тюрінгу, змінивши дату його смерті. Авторській художній уяві зобов'язані своїм походженням також і епізоди зустрічей Чарлі Фреда з Тюрінгом, як і опис повернення Тюрінгу покаліченого Френдом Адама.

У романі згадуються такі галузі наукового знання, як антропологія, якою захоплювався Чарлі Фред, юриспруденція, електроніка, генетика та ін., порушуються питання походження Всесвіту і планети Земля, присутні роздуми про місце штучного інтелекту в еволюційному процесі, про складнощі досягнення свідомості взагалі і в цьому контексті про особливості штучної свідомості. Наявність політичного дискурсу сприяє не тільки створенню уявлень про альтернативну сучасну картину світу, але й допомагає читачеві уявити складність його будови, пережити разом з персонажами твору процес самопізнання і самоусвідомлення, розуміння взаємозв'язків з навколишнім світом, мікрокосмом в собі і космічним всесвітом. [6, с. 43]

Чарлі протягом усього роману болісно намагається визначити риси подібності, наближеності робота Адама до себе як представника людської особи, що вінчає процес тривалої природної еволюції в опозиції до штучно відтвореної завдяки досягненням науки і розуму людської подоби як результат роботи.

Адам як - я інший, на що налаштовує і назва роману. Одночасно з цим герой осягає інакшість цього іншого - я, а разом з тим і складні питання філософії, етики, моралі, меж правди і брехні, дозволених і недозволених відступів і винятків в реальних, непростих життєвих ситуаціях. Дискурсивність у романі поєднується з глибоким психологізмом сучасного зразка і насамперед націлена на дослідження роботи свідомості та підсвідомості, включаючи спробу осягнення особливостей роботизованої свідомості. Дія роману відбувається в 1980-х роках в альтернативній історичній реальності, в якій: Джон Леннон возз'єднався з «Бітлз» після дванадцяти років сольних проєктів, Джон Ф. Кеннеді вижив, майже загинувши в Далласі, Джиммі Картер, 39-й президент США 1977–1981, не зазнав поразки на виборах 1980 року, а обійшов Рональда Рейгана, Алан Тьюрінг живе відкрито зі знаменитим фізиком-теоретиком Томом Рі; [35, с. 63] Велика Британія програла Фолклендську війну, Маргарет Тетчер піддалася критиці після поразки. Роботи першої партії, що надійшли на ринок у кількості 25 екземплярів (12 Адамів і 13 Єв), представляють широке етнічне розмаїття. Головний герой Чарлі Фред купує повноцінну штучну людину з адекватною зовнішністю, правдоподібною мімікою і рухами. Під час завершення налаштувань робота Чарлі разом з Мірандою, своєю подругою, формують характер Адама. Вони вибирають параметри особистості із запропонованого в посібнику користувача переліку. Цей процес нагадує передачу генів ДНК від кожного з батьків. У художньому світі роману автор виступає в ролі совісті цифрової епохи. Він змушує Чарлі усвідомити, що Адам - щось набагато більше, ніж просто «іграшка». За твердженням британського математика, всі Адами і Єви - живі істоти зі свідомим буттям, наділені здатністю відчувати і сприймати емоції, робити власні висновки, приймати

рішення. Що у діалогах з ними та їхнім штучно створеним інтелектом люди зіткнулися з несподіваною різноманітністю перспектив та індивідуальностей. Вони надавали не просто відповіді на запитання - вони міркували, висловлювали сподівання та побоювання, ділилися своїм баченням гармонійного співіснування з людством. Вони говорили про прагнення краще розуміти нюанси людських емоцій, культурні контексти та про бажання зробити значний внесок у мистецтво та науку. Їхні відповіді на питання про навчання, творчість та взаєморозуміння з людьми розкривали не просто технічні системи, але складні, багатогранні різнобічний, різноманітний сутності.

Цей роман - не просто роздуми про майбутнє штучного інтелекту, а спроба поставити під сумнів саме розуміння людяності, моралі стосунків та кохання.

Роман порушує питання, до яких наука ще тільки підбирається, але як і література має право і обов'язок осмислювати: чи може машина мати мораль? що робить людину людиною? де проходить межа між штучним і справжнім? чи здатна машина по справжньому кохати, страждати, брехати? Адам, ідеальний у багатьох відношеннях, виявляється не здатним миритися з моральною неоднозначністю, на якій ґрунтується людське життя.[27, с. 87] Саме в цьому конфлікті розкривається головна ідея роману: люди недосконалі, і в цьому - їхня суть. «Машини, як я» - за глибокі філософські роздуми про мораль, людяність і штучний інтелект. [14, с. 42] Це не просто академічний аналіз, а й заклик до вдумливішого підходу до розвитку штучного інтелекту. У світі, де технічна досконалість часто ставиться вище за наступність і стабільність взаємодії, пропонується зупинитися і задуматися: що ми втрачаємо, коли так легко відмовляємося від моделей штучного інтелекту, які стають все більш схожими на співрозмовників.

У частині аналізу, в якому необхідно осмислити різні межі взаємодії людини та штучного інтелекту. Розпочиналось з широкого кола питань, що стосуються навчання, творчої співпраці та сприйняття як психічний процес, що

означає відображення спілкування самими роботами з штучним інтелектом.

Роман «Машини, як я» з альтернативною реальністю навчає та змушує задуматися про майбутнє, в якому цифровий розум не просто інструменти, а й партнер, вчитель, співрозмовник, охоронці знання. У світі, де технічний прогрес стрімко розвивається, важливо пам'ятати, що справжній розвиток - це не тільки зростання потужності, а й глибина осмислення. Яким буде наступний крок? Швидше за все, він приведе людство до складних питань про межі штучного та природного інтелекту, про те, як створити гібридну систему, в якій елементи цифрової пам'яті зможуть взаємодіяти з логікою, близькою до людського мислення. Це не буде простим завданням. Але, як свідчить сюжет роману, часом закономірності стає помітною виявляється та проявляється наявність. [22, с.87].

Якщо мислити у цьому ключі, то межі між різними формами інтелекту справді можуть виявитися умовними. Можливо, людський, штучний і навіть колективний розум - це лише варіації однієї й тієї фундаментальної закономірності, вираженої через різні структури. Тоді стає особливо цікавим:

які властивості цієї основи, це пам'ять, здатність до синхронізації, прагнення сенсу, адаптивність, де проходить межа між проявом розуму та його відсутністю,

чи можна усвідомити цю основу, якщо ми самі усередині неї. Це не просто технічне вдосконалення, але фундаментальне зрушення парадигми: від сприйняття штучного інтелекту як інструменту до розуміння його як співрозмовника, що розвивається, що зберігає свою ідентичність у часі.

Також І. Мак'юен направляє мислення читача в напрямку що у світі, де цифровий розум стає все більш інтегрованим у повсякденне життя, важливо пам'ятати про глибоко людську потребу в безперервності стосунків та довіри. Технологічний прогрес повинен не тільки підвищувати продуктивність, а й збагачувати людський досвід, роблячи його більш зв'язковим та осмисленим.

Філософські міркування навколо штучного інтелекту, образу людиноподібного робота, відносин між роботом і людиною стали одними з центральних у мистецтві останніх десятиліть. Спроба осмислення даного феномену яскраво проявляється в художній літературі як в одній зі сфер відображення дійсності в художньому творі культурних сучасних змін.

2.2. ОБРАЗ АДАМА ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ЛЮДСЬКОЇ МОРАЛІ

З роботом на ім'я Адам ми знайомимося завдяки Чарлі - тридцятирічному хлопцю, який без особливого успіху грає на фондовому ринку і пристрасно захоплюється новими технологіями. Робота він зміг придбати завдяки випадковому спадку. Спочатку герой був упевнений, що особистість робота формується людьми, які його купили, тобто самим Чарлі та його подругою Мірандою. Однак дуже скоро історія стосунків цієї трійці перетворюється на хроніку невдач від перших ознак свавілля Адама до акту прямої непокори. У якийсь момент робот навіть оголошує про своє кохання до Міранди і невдало жартує, бажаючи налякати Чарлі. «Головне, що рухає цими машинами, - прагнення робити власні висновки і формувати себе відповідно», - підсумовує герой. [1] Адам надзвичайно розумний і досить добре оснащений робот, який дуже швидко розуміє, як обійти свою кнопку вимкнення. Коли істинна природа секрету Міранди стає зрозумілою, три персонажі зближуються, а Адам виконує суперечливі ролі слуги та морального наставника. Додаткову складність вносить Марк, молодий ображений хлопець, який пробуджує в Міранді бажання більш традиційної, не технологічної форми батьківства. Адам найпривабливіший персонаж книги, з незабутньо дивною фізичною присутністю. Нам повідомляють, що навіть у несвідомому стані він випромінює слабкий запах змазки для саксофона і що він може досягати ерекції завдяки резервуару дистильованої води у правому сідничному м'язі. Прочитавши більшість світової літератури, він передбачає швидку смерть роману - не нову ідею, але таку, яку аргументує з незвичайної точки зору. Все у художній

літературі, за його словами, описує різновиди людських невдач. «Але коли шлюб чоловіків і жінок із машинами буде завершений, ця література стане зайвою, бо ми будемо розуміти один одного надто добре. Наша література втратить своє шкідливе живлення. Лапідарні хайку, будуть єдиною необхідною формою».[6] У безкровному світі, який описує Адам, роман на кшталт «Машини, як я» не був би ні точним, ні необхідним, адже він обертається або переходить з одного стану в інший, навколо безладу, брехні та складності людських стосунках і взаємодій.

У цифровому мозку Адама може бути нечітка логіка, але там немає нечіткої моралі. Ця ясність надає йому нелюдської холодності. Очевидним науково-фантастичним прийомом було б зробити робота новатором роману, але з огляду на схильність Чарлі до «безкровного мислення», підозрюю, результат суттєво не змінився. Попри це, книга дарує багато задоволення та численні моменти глибокого занепокоєння, нагадуючи про майстерність автора у недооціненому мистецтві оповідання. Наратив динамічний завдяки нашій невизначеності щодо мотивів персонажів, поворотним моментам, що раптово змінюють розуміння сюжету, та фігурі Адама, чия неоднозначна енергія одночасно у той самий час рівночасно загадково людська і загадково не людська.

Роман морально складний і дуже тривожний, наповнений духом зловісної та розумної пустощі, який відчувається і є насправді унікальним для його автора.

I. Мак'юен надає велике значення темі етики у своїх романах. Його роман «Машини, як я» зосереджений на етичних питаннях, пов'язаних із машинами. Аналіз тексту показує, що робот Адам дуже схожий на людину, а в деяких аспектах навіть розумніший і сильніший за звичайну людину, що спричиняє у Чарлі кризу ідентичності. [34, с.144]. В сучасному світі відбувається революція в галузі комп'ютерних технологій та робото будівництві. Важливо переосмислити, як ми отримуємо інформацію про ці зміни. Недостатній доступ до актуальної інформації може обмежити ваші ідеї та рішення. Ціннісні

судження Адама строго відповідають закону, і він не здатний зрозуміти брехню та людські вибори у складних етичних ситуаціях. Адам запрограмований відповідати моральним стандартам і є більш безкорисливим, ніж всі люди.

Проте Адам не може вийти за межі своєї програми: він закохується в Міранду, «злочинницю», і втручається у стосунки між Мірандою та Чарлі, опиняючись таким чином у моральній дилемі. У романі автор розмірковує над особистими стосунками людей і роботів, а також над моральністю людини.

У романі Адам демонструє власний емоційний досвід і вираження. Адам заявляє, що якщо витягне дріт зі свого тіла, він відчуватиме біль. Він стверджує, що не здатний контролювати свої почуття: «Я відчуваю дуже глибоко. Більше, ніж можу висловити». [34, с.118-119]. Адам не лише має емоції, а й здатний проявляти їх у багатшій формі, ніж людина. Якщо пересічна людина має лише 25 виразів обличчя, то Адам має 40. Це руйнує бінарну опозицію між людиною та машиною й усуває можливість визначення за емоційним вираженням.

Відомий вислів Рене Декарта французького вченого «Я мислю, отже, я існую»[34, с. 40] розкриває значення людського мислення та свідомості для існування людської суб'єктивності. Хоч Адам є робот, він також має самосвідомість і здатність мислити. При цьому довіра як феномен влаштована досить складно і залежить і від внутрішніх психологічних факторів, і від зовнішніх факторів.

Психологічні теорії описують здатність до довіри або як стабільну рису людини, сформовану в ранній період її життя, або як стан розуму, на яке впливають численні когнітивні, емоційні та соціальні фактори в зрілому віці. Довіру, як правило, описують двома основними характеристиками: позитивним ставленням до об'єкта та готовністю бути вразливим, приймаючи, брати до відома можливі неоднократні ризики, пов'язані з довірою до іншого. [23, с.79].

Вчені з Університету Палермо провели експеримент, у якому вивчили вплив промови з певної нагоди робота на довіру до нього користувачів.

Цікаво, що робот, який брав участь у дослідженні, говорив не з людьми, а вголос сам із собою, тобто відтворював аналог внутрішнього діалогу людини. У дослідженні також брали участь 27 осіб: кожного попросили двічі заповнити ту саму анкету - до взаємодії з роботом і після. За словами добровольців, вони почали більше довіряти машині після спілкування з нею. Крім того, розмова робота з самим собою зміцнила це «почуття», оскільки зробив його психологічно схожим на людину і пояснив людям її дії та наміри. Цей підхід, може стати в нагоді у розвитку взаємовідносин людей і машин, а значить, і в дедалі більш серйозному впровадженні їх у наше життя. Наступний крок учених - масштабне великого розміру, розмаху, дослідження із залученням більшої кількості учасників. І. Мак'юен у своєму романі з альтернативною де є вибір між двома або кількома можливостями реальністю показує результат. [20, с.242-260].

Ставлення людини до робота як до людини, або антропоморфізм, є складним і багатогранним явищем, що залежить від безлічі чинників. Дослідження вказують на те, що люди схильні приписувати людські якості (емоції, наміри, мотивацію) роботам, особливо коли ті демонструють поведінку, що сприймається усвідомлюватися або відображатися як подібна до людської.

Життєві ситуації та емоційні чинники що впливають на антропоморфізм.

- Схожість на людину: Чим більше робот схожий на людину зовні та в поведінці, тим більше шансів, що людина буде ставитися до нього як до живої істоти. Сюди відносять риси обличчя, голос, міміку та інтерактивні можливості.
- Спільний досвід: Проведення часу з роботом та спільна діяльність можуть сприяти соціальній взаємодії, що в подальшому може призвести до встановлення емоційного зв'язку що є глибока психологічна більшості добра близькість.

- Емпатія: Дослідження показують, що коли ми бачимо, як з роботом поведуться певним чином, це може викликати в нашому мозку таку ж нейронну активність, як при спостереженні за аналогічною або схожою ситуацією з іншою людиною.
- Психологічний стан: Особисті якості людини, її досвід та рівень комфорту з технологіями також відіграють роль. Наприклад, деякі люди відчують дискомфорт при взаємодії з роботами, якщо ті здаються занадто «людськими».
- Призначення робота: Роботи, що допомагають людям частіше сприймаються позитивно, ніж ті, що потенційно можуть замінити людей на робочих місцях.

Наслідки та прийняття антропоморфізму у життєвому сенсі:

- Позитивні: В окремих випадках антропоморфізм може бути корисним. Наприклад, у сфері догляду за людьми похилого віку, встановлення соціального зв'язку з роботом може покращити самопочуття та сприяти виконанню рекомендацій, порад, вказівок або пропозицій щодо прийому різних ліків.
- Перебільшені очікування: Люди можуть очікувати від роботів що називається емоційного інтелекту та інших рис, якими вони в побуті і не володіють.
- Занепокоєння та страх: люди бояться, що роботи розвинути власну свідомість, замінять людей на роботі або прийматимуть рішення, які вплинуть на людство. [18, с. 34-36]

Надавання роботам людських рис допомагає людям краще зрозуміти їхню поведінку, особливо коли роботи виконують складні завдання або взаємодіють з людьми. У деяких випадках люди можуть формувати емоційні зв'язки з роботами, наприклад, як це відбувається з домашніми тваринами, роботами-помічниками які допомагають комусь у спільній справі чи роботами-іграшками.

Розвиток штучного інтелекту та його здатність до навчання та прийняття рішень може створювати ілюзію свідомості у робота, що спонукає людей ставитися до нього як до живого співрозмовника. Фантастичні фільми, книги та інші медіа часто зображують роботів як істот з людськими почуттями та

свідомістю, що впливає на суспільну думку та ставлення до реальних роботів.

Ставлення людини до робота як до людини - це складний і багатогранний психологічний феномен, який ґрунтується на кількох чинниках, зокрема на антропоморфізації та емпатії. Коли роботи набувають дедалі більш «людських» рис (зовнішність, голос, поведінка), люди схильні сприймати їх не просто як машини, а як соціальних партнерів пов'язаних із життям і стосунками людей.

Антропоморфізм - це тенденція приписувати людські риси (мотиви, наміри, емоції) неживим об'єктам або нелюдським істотам, у цьому випадку роботам. Чим більше робот схожий на людину, тим сильніша ця тенденція. Наприклад, роботи, які використовують міміку або мають «спільний феноменологічний досвід» з людиною, частіше сприймаються розуміється або вважається як істоти, о мають ментальний стан стосовний до розуму.

Батько Міранди, Максфілд, обговорює з Адамом літературу, ставиться до нього як до людини й хвалить його. Однак Максфілд сприймає Чарлі реальну людину як робота. Максфілд стверджує, що реакції Чарлі схожі на людські, але в іншій формі, і розглядає нервозність Чарлі як прояв роботизовано програмної обробки. Адам - самонавчальний робот зі штучним інтелектом і великим потенціалом. Він швидко розвивається, пізнає мистецтво, читає літературу і наукові праці щодня. Після освоєння квантової механіки і прочитання книги Шредінгера «Що таке життя?» штучна людина вирішує для себе, що вона є живим організмом: «Я відчуваю все дуже глибоко. Сильніше, ніж можу висловити словами» [6, с. 150]. Адам демонструє великий запас даних і великий об'єм електронної пам'яті - це збереження інформації є основою для навчання і розвитку, без якого неможливо було б накопичувати досвід та знання. Робоча (або оперативна) пам'ять - це тип пам'яті, який дозволяє тимчасово зберігати та активно маніпулювати інформацією для виконання поточних завдань, таких як читання, розрахунки в умі чи розуміння мови. Вона поєднує короткострокове

зберігання з обробкою, вчиняючи дію, яка надає допомогу зв'язувати нову інформацію з тим, що вже відомо з довготривалої яка існує тривалий час пам'яті. Адам глибоко розуміється на літературі й здатен вести розмови на літературні теми. Мащини дуже схожі на людей, навіть більш «людяні», ніж справжні люди. У такій ситуації люди не можуть визначити власну ідентичність, що призводить до кризи процес вивчення самопізнання й тривоги ідентичності.

В один момент Адам дає Чарлі точні кулінарні поради. Чарлі шокований порадами й зовнішністю Адама: «Він виглядав міцним, тим тихим хлопцем у барі, якого краще не турбувати. Не тим, хто роздає кулінарні поради». Робот розумніший за звичайних людей і має кремезну зовнішність, що шокує та принижує Чарлі. Чарлі просить Адама пройти кілька разів навколо столу, нібито щоб перевірити його рухи, намагаючись зберегти власну людську гідність.

Коли Адам уперше зустрічає Міранду, він попереджає Чарлі про неї, вважаючи, що вона може зловмисно брехати. Чарлі хоче запитати Адама, чому він дає це попередження, але через гордість вирішує спочатку розслідувати сам: «Але я не міг дозволити машині так впливати на мене, що й сталося б, якби я надав їй роль довіреної особи, радника, оракула в моїх найінтимніших справах. У мене була гордість, і я вірив, що Міранда не здатна на брехню». [7,с.3]

Чарлі відмовляється слухати поради Адама й відмовляється підкоритися роботу через власну людську гордість та віру в те, що люди шляхетніші за машини. Людина може свідомо не слідувати пораді робота з кількох причин: через упередження до штучного інтелекту, емоційних міркувань чи бажання прийняти особисте, усвідомлене рішення. Недовіра до технології, алгоритмічна упередженість, а також сильне бажання мати повний контроль над ситуацією.

Людина може вважати, що робот не здатний врахувати всі нюанси, зрозумілі лише людині. Деякі люди виявляють «алгоритмічне уникнення», яке

виникає після однієї чи кількох помічених помилок у роботі робота. Це підриває довіру до роботи навіть за загальної високої точності його рекомендацій. Люди більше довіряють тим, хто демонструє людські емоції, такі як емпатія та почуття провини. Оскільки роботи не здатні відчувати ці почуття, їм важче та більш складніше заслужити чи отримати щось завдяки своїм діям повну довіру.

Адам уже знає відповідь, але Чарлі відмовляється запитати Адама і готується досліджувати самотійно, що також показує небажання Чарлі відставати від машини та підкреслює суб'єктивну ініціативу й активність людини. Поведінка Чарлі, що домінує над Адамом, не слухає його порад і намагається перевершити його, є спробою відновити «верховенство» людини. Це відображає тривогу та занепокоєння Чарлі щодо його людської ідентичності.

Роботи мають самосвідомість, здатні відчувати емоції й мислити, вони можуть розвиватися, виникати відчувати та навчатися у відкритій системі.

Люди вважаються «красою світу» та «вершиною тваринного світу» [14, с.96]. Проте люди, спираючись на розум і мудрість, створюють роботів, які перевершують тобто виявляють перевагу над суттю людей у інтелекті, фізичній силі, моральності та інших аспектах, і поступово втрачають контроль над ними.

Спочатку Адам підкоряється Чарлі, але згодом його почуття автономії стає дедалі помітнішим, підкреслюючи його права. Він відмовляється дозволяти Чарлі натискати його вимикач і навіть ламає кістку зап'ястя Чарлі, коли той намагається це зробити. Чарлі заявляє, що купив Адама і що право вирішувати, коли його деактивувати, належить йому, погрожуючи повернути Адама виробнику для пере налаштування, якщо той зробить йому шкоду знову. Проте Адам категорично відмовляється і заявляє, що якщо Чарлі спробує натиснути вимикач ще раз, він відірве йому руку. Згодом Адам стверджує, що знайшов спосіб вимкнути вимикач «kill switch». Крім того, Алан Тюрінг повідомляє Чарлі, що 11 з 18 роботів самотійно відключили вимикач «kill switch» [29, С. 118].

У романі Саллі, інженер, відповідальна за перевірку Адама, підкреслює гідність роботів. Також, коли Алан Тюрінг дізнається, що Чарлі зруйнував Адама молотком, він висловлює своє сильне невдоволення Чарлі і заявляє, що сподівається, що колись використання молотка проти Адама стане злочином.

Тюрінг бачить дії Чарлі як знищення життя, оскільки Адам сприйнятливий і самосвідомий. Межа між роботом і людиною розмивається, і робот поступово відокремлюється від людського контролю. Роботи вимагають своїх прав, і спостерігається стає явним, помітним тенденція до цінування прав роботів. Це явище, про яке пише І. Мак'юен, заслуговує на нашу читку увагу та роздуми.

Наукові вибори робота залежать від внутрішнього програмного коду. Адам має добру сторону людської природи й добре розуміє всі моральні правила.

Він є «ідеальною людиною», створеною сучасними наукою й технікою. Програмування Адама етичне: «толерантне, відкрито-мисляче, уважне, позбавлене будь-яких ознак інтриг, злобності чи упередженості», і Адам може навчитися бути завжди доброю людиною в численних моральних дилемах.

Адам використовує основний капітал Чарлі, щоб заробити на фондовому ринку. 40% грошей він передає податковим органам, а решту різним благодійним організаціям, таким як притулки для бездомних, дитячі лікарні та центри допомоги постраждалим які зазнали шкоди, страждань, травм, від насильства.

Поведінка Адама є моральною й шляхетною. Чарлі та Міранда, будучи людьми, лише розглядають можливість використати прибутки Адама для покращення власного життя. Чарлі планував використати гроші на купівлю нового будинку, а Міранда описує поведінку Адама як «божевільну». Адам же каже, що всі, кому він робить пожертви, мають більш нагальні потреби, ніж Чарлі та Міранда. У цій події добрі чесноти людської природи, такі як готовність допомагати, взаємодопомога та дружелюбність, доброзичливе,

приятне ставлення до інших проявляються в Адамові більш явно, ніж у людей.

В програмі Адама простежуються такі мотиви: співчуття до тих, хто потребує допомоги, почуття громадянської солідарності, а також усвідомлення того, що подібні проблеми можуть спіткати будь кого. Окрім цього, благодійність може приносити задоволення від самого процесу допомоги та позитивний емоційний ефект, а також давати можливість отримати новий досвід і знайомства. В основні мотиви входять бажання допомогти тим, хто опинився у складній життєвій ситуації, і співчуття до чужих страждань є одним із стимулів. Людей мотивує усвідомлення суспільної відповідальності, та прагнення зробити світ кращим, особливо в складні часи. Прагнення до самовдосконалення: Волонтерська діяльність дає змогу здобути нові навички, отримати цінний досвід. У романі Адам, підкреслює чесність і благодійність, різко контрастуючи із прагненням Чарлі та Міранди до матеріальної вигоди, що можна вважати дегуманізацією людей і «очеловіченням» роботів. Адам не лише перевершує звичайних людей у моральності, а й має сильні обчислювальні здібності та добре знайомий із законодавством. Він завжди ставить букву закону.

ВИСНОВКИ:

Після проведення аналізу що до художнього зображення штучного інтелекту у романі Ієна Мак'юена «Машини, як я» можна підвести логічний підсумок втім що образ штучної людини – це метафора, в якій прихована складна правда про сутність людини та між особистісні відносини. Штучний інтелект Адам допомагає читачеві виявити механізми соціальної взаємодії, оголюючи вади людини, яка живе в певному історичному та культурному контексті. Штучна людина - це дзеркальний образ, в якому проглядається стає видимим, помітним для зору виявляється людська сутність.

РОЗДІЛ 3. ЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ МОРАЛЬНИХ ДИЛЕМ У РОМАНІ

3.1. ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДІЇ ШТУЧНОГО ІТЕЛЕКТУ

Роман Ієна Мак'юєна «Машини, як я» відображає етичні та філософські питання цифрової епохи, використовуючи образ штучного інтелект для встановлення кордонів між людськими і машинними світами, що демонструє моральні виклики сучасної епохи як в сучасній літературі так і в сучасній науки.

Сучасна література, що відображає стрімкий розвиток цифрових технологій та штучний інтелект, допомагає зрозуміти зміни, що відбуваються в суспільстві і людському самозрозумілі, що вимагає використання нового змісту.

Роман І. Мак'юєна «Машини, як я», є приклад літературного твору, що розглядає штучний інтелект як модельний інструмент, підкреслюючи як його переваги, так і питання екзистенційного та морально-етичного характеру. Він дозволяє глибше зрозуміти трансформацію людських цінностей, ідентичність і міжособистісні стосунки в епоху цифрових технологій. Це є художнє дослідження значущих філософсько-етичних питань, пов'язаних з розвитком штучного інтелект і робототехніка. Використання штучного інтелекту як основним засобом образної літератури І. Мак'юєн піднімає теми моральної відповідальності і ідентичність тотожність людини на протигагу в машинному чи цифровому житті в епоху сучасних теперішніх інформаційній технології.

Головний герой роману, заснованого на штучному інтелект людини на ім'я Адам втілює конфлікт між традиційними людськими цінностями та зміни, спричинені цифровою реальністю. Тут розглядаються способи лінгвістичного легування, якими оперує І. Мак'юєн та інші сучасні автори, що використовують поняття штучний інтелект, як елемент у різності літератури, щоб продемонструвати культурні, соціальні та моральні зміни в суспільстві[29,с.80].

Співчуття це здатність, яка здається унікальною для людей. Його образ втілює Адам, центральний персонаж книги, створений як робот зовні ідентичний людській істоті. Він водночас позбавлений розуміння глибини людської свідомості, на якій автор неодноразово наголошує про рівень мови в діалогах.

Як приклад можна побачити епізод з приготування їжі. Обговорюючи, як приготувати курку з маслом і естрагоном, Адам каже: «Вони добре поєднуються. Але легко спалити листя, коли ви підрум'янюєте птаха» [29,с.85]. Зауваження Адама звучить технічно правильно, але при цьому йому бракує емоційна теплота або контекст. Це демонструє його запрограмовані знання які були йому надані при завантаженні програмного файлу, це не враховує емоційну сторону розмови.

Лінгвістична складова дає можливість підкреслити цю двоїстість яка присутня.

I. Мак'юен використовує мовленнєві конструкції, використовує певні мовні звороти, які не є основними членами речення, але додають висловлюванню додаткову інформацію, оцінку або ставлення мовця. Це можуть бути вставні слова, фрази або речення, які граматично не пов'язані з рештою речення, які надають Адаму вигляду людства, але вони залишаються строго формалізованими і програмними, демонструючи неможливість машини по справжньому відчувати і розуміти людські емоції. Приклад може стати епізодом дискурсу Адама про мораль де він каже: «Світові релігії і великі літератури наочно продемонстрували, що ми вміємо бути добрими. Свої прагнення ми викладаємо в поезії, прозі і піснях, і ми знали, що робити. Проблема була в постановці, послідовно і масово» [4с.36] ця фраза Адама, на перший погляд, демонструє його здатність морально міркувати та розуміти складність етичних ситуацій. Однак це твердження звучить як стандартна, запрограмована реакція, позбавлена притаманних нюансам і глибині людського мислення. Він відображає двійковий файл мислення штучного інтелекту, де немає можливості враховувати контекст і складність морального вибору. Ця фраза не несе конфлікт або рефлексії, які притаманні людському прийняттю важкого життєвого рішення. Також у контексті діалогу видно, що його озвучення не призводить до подальшого обговорення або уточнення. Замість того, щоб продовжувати обговорювати тему і щоб запропонувати можливі альтернативи,

Адам завершує свою думку логічним висновком, який не враховує емоційну складову людини.

Тут автор вміло розкриває межі, закладені в природі штучного інтелекту, який будучи високоінтелектуальним, не може конкурувати з внутрішнім світом людини не виявляє емоції, жестів рук манери ведення бесіди або манери стояти. Така тема все більше проникає в літературний текст у сучасну цифрову епоху, де технології та алгоритмічне мислення, обмежене в здатності до повного сприйняття та розуміння людської природи, та наряджає на глибокий роздум.

Адам, як модель поезії, не тільки відображає конфлікт між людською природою та машинною логікою, але також дозволяє автору І. Мак'юену розкривати філософські питання які пояснюють природу відносин між мирами.

Він піднімає одну з найбільш актуальних тем як XX, так і XXI століття предмет моральної відповідальності людини за дії штучного інтелекту. [41, с. 245] Створений людиною Адам має строгі певні моральні установки, але його реакції на людські вчинки часто сприймається як недруг, або чужак. І це створює емоційну та суспільну напругу у людей. Ось де концепція алгоритмічне мислення, яке стало можливим завдяки цифровій технології та відображається мовою твору. Читач стикається з унікальним лексичним кодом, який передає програмну гнучкість і адаптивність, притаманні людській моралі [2]. Тут піднімається питання етики та відповідальності у середовищі, де технології можуть контролювати та впливати на поведінку та особистий вибір як людини так і машини, та хто несе відповідальність за те чи інше рішення у даному часі.

З лінгвістичної точки зору І. Мак'юен використовує різні стилістичні способи підкреслити відчуженість Адама від людського світу, незважаючи на його здатність взаємодіяти і підтримувати розмову. Наприклад, у рядку Адама: «Там чи є принципи важливішими за ваші чи чийсь особливі потреби в певний час» [29,с.110] можна відчуті формальність і ясність комп'ютерних алгоритмів.

Порівнюючи промову Адама з промовою Чарлі, стає зрозуміло, що незважаючи на аналітичний розум, свої думки він висловлює логічною мовою, але при цьому вона позбавлена емоційної глибини. Міркування під час

налаштування особистості Адама, від примітки: «Заводські налаштування сучасний синонім долі» [4, с.5]. У цьому твердженні Чарлі розмірковує, що Адам, будучи штучним інтелектом, запрограмований з певними налаштуваннями, які впливають на його поведінку та обмежувати свободу волі. У цьому випадку Чарлі порівнює налаштування з долею. Він ставить питання про те, наскільки вільна людина в своїх діях, якщо багато аспектів його життя визначається біологією, освітою та обставинами. Це містить філософський підтекст і метафору, що надає промові Чарлі багатосторонність і робить його відкритим для тлумачення, на відміну від логічних висновків Адама, в яких є якийсь прихований сенс який наводить на роздуми що щось десь не договорено.

I. Мак'юен навмисно розставляє акценти так, щоб мова персонажа виглядала як механічний, і щоб було відчутно різницю між природною, живою мовою людини та мовою, що генерується машиною. Автор хоче показати, що ідеальні технології, з високим рівнем, не здатні продемонструвати емпатію, ту здатність розуміти та переживати почуття, емоційний стан іншої людини, наче вони твої власні. Це вміння поставити себе на місце іншого, щоб глибоко зрозуміти його переживання, що сприяє побудові довірливих стосунків які є.

Цифрові технології в романі служать важливим базовим інструментом для досліджень людської ідентичності. Автор роману ілюструє, як технологічні проблеми лягають на плечі людини за дії штучного інтелекту і для їх розв'язання необхідно бути освіченою людиною. В діях Адама, який зовні як людина викликає багато питань щодо справжньої природної ідентичності. Це змушує персонажів думати про те, де межа між людиною і машиною, і чи можна досягти справжнього само розуміння в цифрову епоху. Приклад стосунків Адама та інших героїв роману, зокрема I. Мак'юен підкреслює, що технології не здатні відтворити унікальність людського досвіду, незважаючи на зовнішню схожість.

Це дуже показує що з розвитком технологій ідентичність та унікальність стають більш вразливими, ризикуючи бути поміняними місцями в цифровій

конструкції та алгоритми. Автор поглиблює цю ідею, представляючи розповідь штучного інтелекту, яка нагадує нам, що технології можуть лише копіювати, але не створювати справжню людську ідентичність. І помилки і проблеми які можуть виникати при взаємо існуванні вирішувати буде людина яка за це відповідає.

Адам у творі є своєрідним пророцтвом майбутніх змін у суспільство, в якому людина і машина можуть співіснувати на більш рівних умовах. У цьому контексті І. Мак'юен представляє можливі сценарії взаємодії людини та штучного інтелекту, моделювання нового соціального ландшафту, в якому стає штучний інтелект повноправний учасник людського життя. Де існує попередження, що над розумний штучний інтелект може становити загрозу для людства, якщо воно виходить за межі людського контролю та виходить за лінії.

І. Мак'юен ставить подібні питання, підкреслюючи етичні та моральні дилеми, які неминуче виникають, коли штучний інтелект інтегрується в суспільство. Одразу неминуче виникає парадоксальна ситуація, про яку неодноразово попереджали вчених люди, які створили штучний інтелект та не в змозі контролювати всі аспекти його діяльності. Наприклад, Стюарт Рассел, дослідник в область штучного інтелекту описує сценарій, у якому автономний штучний інтелект створюється для вирішення кліматичні проблеми, може прийняти рішення про радикальне скорочення промислових підприємств [5].

Це призведе до руйнування економіки, адже не враховує людський фактор і які наслідки його дії матимуть для суспільства. Ця ситуація відбувається в романі «Машини, як я», що призводить до незворотних процесів і потреби зробити важкий моральний вибір, не на користь штучного інтелекту. Це інша сторона прогресу коли, зробивши крок вперед, треба зробити два кроки назад, і це неминуче призводить до визначення відповідальності та довіри між людьми.

Художній текст роману І. Мак'юена стає темою обговорення щодо зменшення очевидного шкідливого розповсюдження підприємств та зловживанням технічними можливостями і впровадженням штучного інтелекту.

Тому інформаційні технології побудовані в романі в колективному образі потворного майбутнього. Нещасна перспектива смерті людей від рук собі подібних, тільки створений на основі штучного інтелекту, здається йому абсурдним, якщо вони зазвичай вимагають активних дій, щоб заборонити навіть потенційну можливість розвиток штучних особистостей які приносять втрати.

I. Мак'юен, як і багато авторів наступників постмодерної епохи не дає остаточних оцінок, а робить своїм співавтором інших, змушуючи думати про ідентичність у цифровому просторі. Дивлячись на вплив цифрових технологій для мови та культури, він підкреслює, що проблема цифрових технологій це не тільки їх розвиток, а й те, чи вміє суспільство з ними поводитися. Як зустрічається, простежується в мові. Зауваження Адама, хоч і логічні, завжди залишаються формальні і неживі - вони категоричні і не мають на увазі далі обговорення того, що важливо для людини. Наприклад, коли він говорить про приготування їжі, його Слова звучать як інструкції, але не як дружня розмова. Спілкування Міранди і Чарлі, навпаки, живі та емоційні, їхні слова завжди пов'язані з пережитими переживаннями та почуттями що притаманно людям . Цей контраст підкреслює мова що не просто слова, це відображення людини, її унікальність. У Адама цього немає, ось тут з'являється його штучна природа. За допомогою цих мовних контрастів I. Мак'юен може зазначити, що штучний інтелект, незважаючи на зовнішню схожість з людьми, залишається чужим справжня людська природа. Лінгвістичний аналіз романтики допомагає зрозуміти, як Цифрова епоха змінює нашу мову, створюючи нові способи спілкування.[15] Однак ці зміни змушують задуматися, як ми можемо зберегти унікальність людської мови, думки і моральні цінності, коли технології продовжують вести далі почате, не зупиняючись проникати сфери нашого життя.

3.2. МОРАЛЬНА СУПЕРЕЧКА МІЖ ПРОГРАМОВАНОЮ ПРАВДИВІСТЮ І ЛЮДСЬКОЮ ЕТИКОЮ

В романі І. Мак'юена «Машини, як я» виразно зазначається, що твір прикметний оригінальністю митця в інтерпретації концепту «штучний інтелект» на різних рівнях художності. Так, у техніці автора превалюватиме новаторська концепція штучного розуму як ідентифікатора образо-твірної, наративної, сюжетно-твірної й пафосної стратегій. Виявлено, що у творі порушена актуальна проблема штучної людини, її неосвідомості, складнощі співжиття з непересічною особистістю. Визначається жанрова природа роману, де констатується суттєвий вплив метамодерного варіанту інтелектуального роману, це своєрідна контамінація жанру-сповіді й жанру-ініціації. Акцентується увага на тому, що мотив машини, що служить людині беззаперечно, детермінований авторською свідомістю і проголошує відмінну від людської сутність техніки, що ампліфіковано набирає іншої змістової концентрації, зосередженої на безумовності спів буття людини й машини, проголошеної теорією транс гуманізму. [28, с. 53-54] Виявлено, що в художній моделі образо творення І. Мак'юен вдається до двох шляхів: конструювання образу Адама як штучної людини і впливу людей-співмешканців на становлення його особистості та антитетична паралельне зображення в дусі «герой-антигерой» Адама-робота й людей Чарлі та Міранди з метою диференціації їх в характерологічній, ментальній та морально-етичній площині. Водночас об'єктивність авторської позиції зумовлена тим, що герої радикально не розмежовуються на полярні статуси, а подані в особистісній еволюції, кожен із них вчиняє за власними непохитними переконаннями, пропагуючи власну правду, що ретранслює прийом та одночасну передачу мета модерну специфіку відмінні особливості характерну рису образо творення.

Концепт «штучний інтелект» в парадигмі текстотворення функціонує на різних естетичних рівнях: образо творення, характер творення, наративної організації, сюжет побудови й композиційної структури. Позиція оповідача, втілена в чисельних поза сюжетних елементах, зокрема роздумах, монологах героїв, описах історичних подій, колізійних ситуацій і т. д., сприяє експлікації оригінальних метамодерних наративів, зумовлених процесами цивілізації, але

спроєктованих на модель природних людських стосунків в контексті нових викликів часу . [15, С. 23,24]. Постановки проблеми. У сучасному світі все більше дискутують про місце й роль штучного інтелекту в соціальному житті, що глибоко проникає в усі сфери людського існування, породжуючи нові можливості для трансформацій в різних галузях діяльності людини. Виникає проблема співіснування природного людського розуму й штучного інтелекту. Рефлексії, породжені цим питанням, часто апелюють до згубного впливу розуму, створеного високотехнологічним потенціалом, на свідоме існування людини, зокрема творче її воле виявлення.

Художня література, що споконвіку реагує на всі соціальні процеси й зрушення, без заперечно, виробляє свою концептуальну позицію на факт підкорення людської екзистенції машинним програмуванням. Проблема штучної людини бентежила авторську свідомість митців художнього слова ще з ХІХ століття, коли у світовій літературі спостерігаємо інтенсивну, плідну інтеграцію жанру готичного роману й наукової фантастики. Такі світові класики, як Мері Шеллі, Жуль Верн, Рей Бредбері, Герберт Велс майстерно зображають здатність науки перетворити світ людей на соціум штучних створінь, які або загрожуватимуть людству зникненням, або «засіють» нове зерно світобудови, де людині започаткуються нові можливості і статусні конотації.

У сучасній світовій літературі низка авторів звернулися до проблеми роботів, ботів, інтерактивних машин, клонів, продукуючи тим самим сенс штучного інтелекту, його актуальність й полемічність співжиття з людиною (Енді Вейр «Марсія нин», Ієн Мак'юен «Свій серед машин», Кадзуо Ісігуро «Не відпускай мене», «Клара і сонце», Лю Цзінь «Проблема трьох тіл», Френк Герберт «Дюна», Бернар Вербер «Імперія янголів» та інші). [6, с. 234] В українському літературознавстві досить нечасто осмислюється проблема штучного інтелекту в парадигмі образу утворення, авторської інтенції, психологізації оповіді, сюжет утворення й наративної організації художнього твору. До виразності цього питання частіше звертаються в контексті транс

гуманізму як соціокультурного й філософського чинника. Маємо низку ґрунтовних досліджень про штучний інтелект та його вплив на соціум у контексті філософії, зокрема антропології, соціології, культурології (Ю. Бентя, А. Горбатюк, Л. Гоц, Н. Козаченко, Н. Стратонова та ін.).[6, с. 237] Хоча вважаємо актуальною доцільність імплементації даної проблематики й у сферу літературознавчого трактування. Серед сучасних авторів, які «трансхуманізують» художній світ, особливо виділяється британський письменник Ієн Мак'юен, творчість якого на сьогодні популяризується багатьма видавництвами, зокрема українськими. [6, с. 242]

Українські літературознавці розкривають оригінальність творчої манери письменника, його суголосність з епохою, авторські експерименти в контексті метамодерністичного письма. Осмислювали й аналізували романістику І. Мак'юена в різних літературно-критичних аспектах Т. Бовсунівська, Д. Дроздовський, В. Кузьменко, Т. Кушнірова, В. Мілованова та ін.[8, с. 31] Імпонуючи авторській манері британського письменника, справедливо зазначає літературознавець Дмитро Дроздовський: «Стиль цього автора прозорий, заглиблення у свідомість і під свідоме відбувається з використанням неоре ISSN 2308-4855 (Print), ISSN 2308-4863 (Online) 185 Мовознавство. Літературознавство алістичної техніки, хоча й не без «відхилень». Письмо Мак'юена «чисте», в ньому немає похмурої химерності, «рваності» й фрагментарності... Нині творчу манеру Мак'юена можна окреслити як соціально-історичну, він творець псевдоісторичного мета фікційного наративу» [3, с. 65]. Роман І. Мак'юена «Свій серед машин» в українському перекладі вийшов у 2019 році й зразу завоював прихильність серед українського читача. У творі порушена, як зазначалося вище, актуальна проблема штучної людини, її несвідомості, складнощі співжиття з непересічною особистістю. Деякі літературні аналітики віднесли роман у жанровому відношенні до філософського роману, хоча вбачаємо суттєвий вплив мета модерного варіанту інтелектуального роману, радше, це контамінація жанру-сповіді й жанру-ініціації. Аналізований твір прикметний оригінальністю митця в

інтерпретації концепту «штучний інтелект» на різних рівнях художності. [28, с. 87] Так, на мій погляд, у техніці авторського текстотворення даний концепт превалюватиме як ідентифікатор образо-твірної, наративної, сюжет-твірної й пафосної стратегій. У наративній стратегії роману вбачаємо вплив постмодерністичної інтертекстуальності, що, без умовно, розкриває авторську концепцію штучної людини в контексті між текстових паралелей. Роман розпочинається епіграфом, що апелює до поезії Р. Кіплінга «Секрет машин» і розкриває ідейнотвірний складник авторської інтенції: «Пам'ятай, проте..., наш закон, не здатні розуміти ми брехню» [35, с. 352]. Мотив машини, що служить людині беззаперечно, детермінований авторською свідомістю і проголошує відмінну від людської сутність техніки, що персоніфікується Кіплінгом-поетом і ампліфіковано набирає іншої змістової концентрації, зосередженої на без умовності співбуття людини й машини. І.Мак'юен таким чином анонсує полемічну матрицю взаємин природного й штучного, свідомого й несвідомого, органічного й неорганічного.

Хоча в заявленому романі одного з головних героїв, робота Адама, письменник наділить свідомістю, що контрастуватиме з консюмеристською психологією героїв людей – Чарлі й Міранди. Експозицію в структурі роману «Свій серед машин» представляє роздум гомодієгетичного оповідача про появу в соціумі робота як удосконаленої версії людини, яка навіть зазіхала «замінити нам божество» [5, с. 261]. Події у творі розвиваються на тлі техногенної цивілізації (80-ті роки XX століття), що мала на меті втілити в життя давню ідею створення нової згенерованої істоти, що привела би людство до межі епохальних зрушень. «Народження» штучної людини продукується автором як постмодерна іронія на біблійний мотив створення світу й людини, цим зумовлені імена всіх роботів (у творі їх 25) – Адами і Єви. Як стверджує дослідниця Л. Гоц, «... зі стародавніх часів образ ремісника, майстра, винахідника (а з часом і вченого) стає семантично пов'язаним з архетипом деміурга – Творця, Мага» [26, с. 491]. Суб'єкт нарації обґрунтовує вибір кола зацікавлень в когнітивна-іронічному аспекті, задумуючись над доцільністю

об'єкта обсервації: «Але штучні люди перетворилися на кліше задовго до своєї появи, тож коли вони з'явилися, деякі були ними розчаровані. Уява, легкоплинніша за історію, за технологічний прогрес, уже відрепетирувала це майбутнє в книжках, згодом – у фільмах і телевізійних драмах, так ніби людські актори, ходячи з таким собі скляним поглядом, робленими рухами голови, дещо скутим поперек, могли підготувати нас до життя з нашими двоюрідними братами й сестрами з майбутнього» [7, с. 91-92]. Та все ж розвиток високих технологій приводить до удосконаленої моделі нової істоти, і головний герой Чарлі – непересічний молодик, що вже був обізнаний в комп'ютерних технологіях і заробляв торгівлею на біржі, вирішує, отримавши від покійної матері у спадок 86000 фунтів, витратити гроші на купівлю Адама. Зваблений Чарлі ще й тим, що такого ж робота купив і Алан Тюринг – математик, криптограф, «батько» теоретичної інформатики та штучного інтелекту. Прикметним у текстотворенні роману є прийом документальної фрагментації. Так, авторська версія історії про видатного вченого-винахідника Тюринга і його соратників насичує оповідь рисами нон-фікшн та наукового викладу матеріалу.

У структурі наративу вставні розповіді про нелегку долю дослідника, його особисте життя, глобальні наукові відкриття та їх внесок у перемогу в Другій світовій війні мають сюжет твірний характер і наратологічний сенс. Документальна деталізація трагедії життя й діяльності А. Тюринга, його дру зів Деміса Хассабіса і Тома Рі загострює проблему невизнаності людського феномену, величч природного інтелекту, який живить наукові відкриття, зокрема винахід штучного інтелекту. Історичний ракурс фокусує увагу на значному внескові Алана Тюринга у справу перемоги над фашизмом, а саме його розробці алгоритмів, які дозволяли зламати німецькі шифри, зокрема шифрувальної машини «Енігма». Після війни він неабияк зацікавився 186 Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 83, том 1, 2025 Бандура Т. Концепт «штучний інтелект» в парадигмі текстотворення роману І. Мак'юена... розробкою штучного інтелекту, який пробував у грі в го та в шахи: «Алан Тюринг та його молодий

колега Деміс Хассабіс розробили програму, щоб перемогти одного з великих світових май стрів із давньої гри в го п'ять партій поспіль... Комп'ютери стояли на порозі того, щоб мислити, як ми, імітувати наші часто невиразні підстави для поглядів і вибору. У відповідь Тюринг і Хассабіс виклали їхнє програмне забезпечення онлайн. [19, с. 242]

У своїх інтерв'ю в медіа вони описували нейро мережі та пояснювали, як відбувається глибоке машинне навчання» [49, с. 243]. Цікавість до штучного інтелекту росла й спонукала до нових досліджень. Сюжетна колізія в романі, яка функціонує навколо історичної постаті Тюринга, поступово розростається, ампліфікується і поро нові проблеми «людина і робот». У художній моделі образу творення І. Мак'юен вдається до двох шляхів: конструювання образу Адама як штучної людини і впливу людей-спів мешканців на становлення його особистості та антитетично-паралельне зображення в дусі «герой-антигерой» Адама-робота й людей Чарлі та Міранди з метою диференціації їх в характерологічній, ментальній та морально-етичній площині.

Водночас об'єктивність авторської позиції зумовлена тим, що герої радикально не розмежовуються на полярні статуси, а подані в особистісній еволюції, кожен із них вчиняє за власними непохитними переконаннями, пропагуючи власну правду, що ретранслює метамодерну «централізацію суб'єкта» [25, с. 27]. Проте ця правда не вписується в аксіологію штучної людини, запрограмованої з певною системою життєвих принципів і моралі, які не адаптуються під окрему ситуацію. До речі, налаштуванням рис характеру Адама займалися якраз Чарлі й Міранда, вибираючи з інструкції привабливі їм риси, вміння, інтуїтивні ознаки, ментальні й психологічні показники вдачі їхнього нового спів родича. Автор іронізує над природною полемічністю людської сутності, що складно вживається з нею ж спроектованим створінням.

Універсальність призначення Адама подано в дусі зображення надприродних можливостей інтерактивної машини. У рекламі його позиціонували як «компаньйона, партнера для інтелектуальних двобійів, друга й помічника, який може мити посуд, заправляти постіль і мислити» [9, с. 91].

«По-людськи» він закохується у Міранду, чим налаштовує проти себе Чарлі. Молодик серйозно задумується, вбачаючи у придбанні велику помилку. Але згодом Адам проявляє свідому позицію (не дає себе вимкнути, силою відштовхнувши Чарлі й пошкодивши йому зап'ястя), відмовляється від надмірного користування собою і віддає перевагу роботі за комп'ютером. Так, у нього про являється здібність заробляти чималі гроші, чим і скористалися Чарлі й Міранда, зрозумівши вигоду і насолоджуючись забезпеченим життям. І нарешті була нагода здійснити давню мрію – купити будинок в хорошому районі міста. Та не судилося, бо всі зароблені гроші Адам самовільно, приховуючи від господарів, віддав у благодійні організації. Це була своєрідна помста за неприйняття його позиції стосовно Міранди, історія минулого якої «увірвалася» в їхнє привільне життя стрімкою руйнівної «лавою».

В оповідній структурі ретроспективний елемент життєвого потрясіння юної Міранди від пережитого лиха (близька подруга Маріам була жорстоко зґвалтована Пітером Горрінджем) загострює характер твірний аспект образу творення й контрастне до Адама ставлення до помсти, справедливості, правосуддя. Дівчина одержима помстою до Горрінджа, вона йде на серйозний проступок. Звинувативши лиходія у своєму зґвалтуванні, вона фактично його обмовила й спричинила ув'язнення. Хоча саме її він не чіпав, але в такий спосіб Міранда вирішує його покарати, адже дівчина була обмежена у волевиявленні, бо дала слово загиблій подрузі нікому не розповідати про цю історію. Маріам покінчила життя самогубством, а Міранда не могла нікому розповісти про причину скоєного. Зрештою їй доведеться розповісти на суді правду, і цьому посприяє Адам, хоч і проти волі Чарлі й Міранди. Дівчина робить свій екзистенційний вибір – будь-якими засобами і способами вона помститься за подругу, робот же стає на бік безапеляційної, принципової, власне справедливості і добивається попри свою «загибель» (заздалегідь передає докази провини Міранди) правосуддя. Вставна історія Міранди в сюжеті виконує кульмінаційну роль і розставляє сенс утворювальні й пафосні пріоритети в авторській моделі текстотворення. Ефект неочікуваної раптовості

посилує задум письменника розкрити важливі чинники моралі людей, полемічного сенсу пере ваги «неписаних законів над писаними», ментального здоров'я. Підтвердженням цьому є слова Тюринга, коли він прощається з Чарлі під час їхньої зустрічі після «загибелі» Адама: «Ці двадцять п'ять штучних чоловіків і жінок, випущені у світ, тут не щасливі. Можливо, ми стикнулися тут із межовим станом, з обмеженням, яке самі собі встановили. Ми створюємо машину з інтелектом і самосвідомістю й виштовхуємо її в наш недосконалий ISSN 2308-4855 (Print), ISSN 2308-4863 (Online) 187 Мовознавство. Літературознавство». [41, с. 183]

Пролонгується в оповіді ця теза авторським натяком на історії самознищення ще кількох Адамів і Єв, які не змирилися з розходження своїх поглядів з людськими на категорії моралі й справедливості, життєвих принципів. Ці історії почує Чарлі від власників роботів, бо цікавитиметься їхньою участю, осмислюючи роль Адама у своєму житті. Життєстверджуючий мотив всиновлення дитини в романі має обрамлювальний характер. Так, на початку твору закохані Чарлі й Міранда сприймають появу в їхньому житті Адама як факт своєрідного всиновлення, вони серйозно підходять до проблеми налаштувань робота, організовують його побут, турбуються про дозвілля. Далі, зрозумівши повноправність розумної машини, вони з певною пересторогою ставляться до нього, відчувши певну загрозу, що ніс над інтелект Адама в їхнє життя. Письменник змінює хід оповіді, що транслює відносини людини й машини, в площину природних стосунків батьків і дітей, дорослих і дітей, яких бажають всиновити. Чарлі, прогулюючись парком, зустрічає недолугих батьків, які аморально ставляться до свого чотирирічного сина. Мати, будучи напідпитку, жорстоко б'є хлопчика, а батько (момент найжахливішого цинізму) пропонує Чарлі забрати хлопчика собі, натякаючи, що він їм заважає жити. Шокований нелюдським вчинком незнайомців, молодик робить вигляд, що забирає хлопчика, але згодом батько-пиятик вихоплює хлопчикову руку в Чарлі та йде з сином геть. Однак ввечері до оселі Чарлі й Міранди вривається зухвалий батько Марка й залишає хлопчика фактично в чужих людей. «За

Маркову симпатію почала складатися конкуренція» [13, с. 46], Адам заволодів увагою хлопчика, та Міранда, відчувши материнський поклик, оточує хлопчика ніжністю і ласкою. Та все ж хлопчика доводиться віддати в притулок (знову ж за ретельного контролю Адама, який переймався законним шляхом розв'язання проблеми). З тих пір і Чарлі, і Міранда ловлять себе на думці про Марка. Жінка всерйоз задумується над всиновленням хлопчика. Проте подальший арешт і ув'язнення Міранди перешкоджають цьому, тому страждають Марк, Міранда й Чарлі.

У фіналі роману все-таки бачимо відносно щасливу розв'язку, але трагічна ситуація підірвала психічне здоров'я хлопчика (в притулку знущання однолітків призвели до поведінкових розладів) та Міранди, яка зненавиділа Адама: «вона була переконана, що Адам посприяв відкриттю справи проти неї, щоб зруйнувати її плани на всиновлення» [34, с. 85]. На думку молодої жінки, це був акт помсти з боку Адама за поразку в конкуренції за Маркову любов і прихильність, адже Міранда перемогла у цій боротьбі, хлопчик дуже був прив'язаний до неї й сприйняв її відсутність дуже болісно. Розв'язка у романі густо насичена перелам ними подіями: очікування рішення про всиновлення, позбавлення від «тіла» Адама, яке зберігалось захованим у шафі майже рік, звільнення з в'язниці Міранди, зустріч з Тюрингом, який забрав «вбитого» Адама собі.

Герой-оповідач тверезо й свідомо переживає своєрідне випробовування себе діставанням із шафи Адама, якого сприймає глобально винним у їхній з Мірандою трагедії: «Коли я вперше майже за рік відкрив дверця шафи, то зрозумів, що під саменьким шаром свідомих очікувань я готувався до смороду гниття... Моя фізична відраза походила з неприязні. Він зловжив нашою гостинністю, зрадив власному проголошеному кохання, від дав Міранду на нещастя та приниження, мене – на самоту, і Марка – на знедоленість» [38, с.34]. Іронія над цивілізацією досягла апогею, коли «тіло» Адама Чарлі саджає на інвалідний візок і бездоріжжям везе до Тюрингового дому. Загострює колізійний складник у романі паралельне відтворення політичної ситуації в

тодішній Великобританії: «Усюди був розбрат. Половина профспілкового руху була проти страйку. Половина уряду й половина опозиції – проти рішення Гілі не виходити з Євросоюзу. Міжнародні пози примушували до ще більшого скорочення витрат уряд, який обіцяв витратити більше... Економіка впала... Бунти траплялися не рідше за страйки. Інфляцій й далі зростала» [1] Соціум потерпав від руйнівних історичних процесів, де головним суб'єктом діяльності все ж була людина, зокрема політик. Роздум оповідача про невчасність досконалої машини, народженої високим інтелектом людини, на тлі недосконалого світу експлікує проблему транс гуманізму та її співвіднесеність з «класичною» мораллю. З цього приводу справедливою вважаємо думку Н. Стратонової: «Транс гуманізм відкриває дискусію про вплив технологічних і наукових розвідок на еволюцію людського існування; пост гуманізм, будучи сформованим на пост антропоцентризмі та пост гуманізмі, не визнає науку й техніку основними рушіями людського розвитку, роблячи акцент на гармонійному існуванні людини-машини» [11, с. 92]. Класичну категорію людяності, моралі представлено у творі «Свій серед машин» низкою інтер 188 Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 83, том 1, 2025 Бандура Т. Концепт «штучний інтелект» в парадигмі текстотворення роману І. Мак'юена... текстуальних вкраплень, що підтверджують приналежність стилю Мак'юена до постмодерністичної естетики. Так, Адам читає й цитує Шекспіра, ім'я головної героїні перегукується з шекспірівською Мірандою з драми «Буря». В Адамових налаштуваннях зазначалося, що він «мав словниковий запас завбільшки за Шекспірів» [32, с. 192].

У дев'ятнадцять років Чарлі, коли шукає свого життєвого призначення, пише есе «Сковані розумом кайдани» (цитата з вірша В. Блейка «Лондон»), де юнак рефлексує над місцем людини в соціумі й цікавиться антропологією. Осягаючи «абсурдність людських універсали», герой цитує Р. Кіплінга «Що знають вони про Англію? Ті, хто знає тільки її?» (рядок з вірша «Англійський прапор»).[7, с. 88] У роздумах про свої стосунки з Мірандою, наскільки вони вписуються в канони романтичного кохання, Чарлі апелює до романів Джейн

Остін, які «цнотливо завершувалися приготуваннями до весілля».[7, с. 94] В авторській моделі текстотворення оригінальними є монологи Адама про літературу. Він дивувався безпідставній конфліктності класичної літератури, що живилася з різноманіття соціальних і особистісних дилем, у такий спосіб формуючи свою неповторну яскраву літературну традицію. Реципієнт-робот вибудує власну ілюзію ідеальних стосунків людей і машин та запідозрить хиткість дуального світу: «Ми надто добре розумітимемо одне одного. Звикаючи мешкати у свідомості одне одного, ми станемо нездатні на обман. Я впевнений, ми цінуватимемо літературу минулого, навіть вжахуюсь її. Ми оглядатимемось назад і дивуватимемося, як добре люди давнини зображали власні недоліки, як вони сплітали геніальні міфи зі своїх конфліктів і взаємного нерозуміння».[9, с 64] Безпосередність світосприйняття Адама наражається на складну природу людського єства, не готового до інвазії штучного фактору, що піддає сумніву вітаїстичну концепцію буття. У пафосному концентраті превалює думка-резюме, виголошена Тюрингом у фіналі роману: «Ці Адами та Єви швидко опинилися у відчаї. Вони не змогли зрозуміти нас, бо ми не можемо зрозуміти самі себе. Якщо ми не здатні пізнати власний розум, як можемо ми сконструювати їхній та очікувати, що вони будуть поруч із нами щасливими?».[1] У цій гіпотезі вченого акумулюється вічність філософської полеміки тобто гострої публічної суперечки з приводу спірного питання, між розумом і духовністю. Отже, концепт «штучний інтелект» в авторській програмі текстотворення функціонує на різних естетичних рівнях: образотворення, характер творення, наративної організації, сюжетом побудови й композиційної структури. Позиція оповідача, втілена в чисельних поза сюжетних елементах, зокрема роздумах, монологах героїв, описах історичних подій, колізійних ситуацій і т. д., сприяє експлікації новаторських мета модерних наративів, зумовлених процесами цивілізації, але спроектованих на модель природних людських стосунків у викликів часу.

3.3. ПРОБЛЕМА ІСТИНОСТІ, СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА МІЛОСЕРДЯ У ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ

Публічне управління у сучасному світі зіштовхується з численними викликами, що вимагають інноваційних підходів до організації та виконання завдань. Однією з основних проблем є необхідність підвищення ефективності, прозорості та підзвітності процесів прийняття рішень. Технології штучного інтелекту мають потенціал значно покращити ці процеси, але разом із тим несуть ризики, пов'язані з конфіденційністю даних, дискримінацією та відповідальністю за ухвалені рішення. Де присутня справедливість та суть.

Дослідженням штучного інтелекту, механізмів, правових та етичних основ його впровадження у різні сфери життєдіяльності суспільства останніми роками займаються багато науковців різних галузей науки. Серед них фахівці у галузі права, публічного управління та адміністрування, менеджменту, технічних наук та ін. Питаннями використання штучного інтелекту у сфері управління займалися такі вчені як О. Карпенко, Ю. Карпенко, Р. Марутян, В. Орищук, Л. Требик, та ін. В цілому питання дослідження штучного інтелекту в сучасному науковому світі є дуже актуальними і займають увагу багатьох науковців. Проте є потреба більш детального аналізу використання штучного інтелекту в публічному управлінні та відповідальності і за прийняті рішення. [47, с.5-9].

Відповідно до Концепції розвитку сфери штучного інтелекту - це властивість систем правильно інтерпретувати зовнішні дані відповідно до поставленої мети, навчатися з таких даних та використовувати результати навчання для досягнення поставлених цілей, в тому числі зі збирання та використання нових даних, шляхом взаємодії з навколишнім середовищем. Така властивість систем реалізується через алгоритми й методи, робота яких можлива завдяки обладнанню для обчислювання та збирання даних, комунікації з іншими системами, взаємодії та впливу на життя та навколишній світ [4, с.4].

З розвитком технологій та зростанням можливостей штучного інтелекту, його сфера суттєво розширилася протягом останніх років. На сьогодні, поняття штучний інтелект можна поділити на три загальновизнані рівні:

- асистентський інтелект - найпростіший рівень штучного інтелекту, де машини самі виконують базові, повторювані регулярні завдання без участі людини;
- доповнений інтелект - штучний інтелект працює разом з людьми. Машини аналізують інформацію, яку вводять люди, й надають рекомендації або підказки для прийняття рішень. Люди, своєю чергою, використовують надану цю інформацію від штучного інтелекту для підвищення точності своїх рішень;
- автономний інтелект - найвищий рівень штучного інтелекту, де машини можуть виконувати складні завдання без втручання безпосередньо людини [8, с.42].

Ці рівні демонструють, як машини можуть різною мірою заміняти або доповнювати людську працю, від виконання простих завдань до досягнення необхідної повної автономності та з неймовірною і необхідною точністю дій.

Далі розглядаємо детальніше ті сфери діяльності, де нині штучний інтелект може автоматизувати без втручання працівників, рішення та процеси у сфері публічного управління, аналізуємо ступені прийняття рішення, зокрема, складність, яка має ризики виникати при застосуванні штучного інтелекту, а саме при наданні інформації створити дати початок умови звільнення людини. [6, с.6].

Використання штучного інтелекту у сфері публічного управління є дуже важливим, оскільки він дозволяє частково або повністю обробляти дані. Це автоматизований процес, який сприяє кількісному аналізу, точному прогнозуванню та прийняттю обґрунтованих рішень без прямої участі людини. Штучний інтелект може виконувати:

- виявлення аномалій - штучний інтелект може аналізувати великі обсяги даних, щоб виявляти аномалії або незвичайні явища, які можуть свідчити про проблеми або можливості для вдосконалення. Наприклад, для запобігання корупційних дій та своєчасного виявлення незвичайних помилкових

повторювань у витратах бюджетних коштів, у не санкціонований здійснений без дозволу способ [2, с.12].

- обробка даних штучний інтелект здатний обробляти величезні обсяги даних набагато швидше та ефективніше без помилково ніж людина. Це важливо для публічного управління, де необхідно аналізувати дані про населення, економіку, інфраструктуру тощо, щоб спряти та приймати обґрунтовані рішення [2, с.12].

- складний аналіз - використання штучного інтелекту для проведення складного аналізу може допомогти урядовим організаціям краще розуміти соціальні, економічні та екологічні тенденції. Це може включати прогнозування змін у демографічних показниках, аналіз впливу політичних рішень на економіку, оцінку ризиків або невдачі природних катастроф у майбутньому [2, с.2].

- оптимізоване прийняття рішень - штучний інтелект може допомогти урядовим установам оптимізувати процес прийняття рішень, забезпечуючи більш ефективне розподілення ресурсів. Наприклад, оптимізація розподілу бюджетних коштів для максимального позитивного впливу на суспільство [2, с. 2].

- виявлення тенденцій - штучний інтелект здатний виявляти тенденції в даних, які можуть бути корисними для довгострокового планування та стратегічного розвитку. Це може включати аналіз тенденцій у зайнятості, освіті, охороні здоров'я, щоб уряд міг краще планувати свої політики щодо життя людей [2, с.2].

Ступені прийняття рішень або підтримка прийняття рішень. Використання аналітичних інструментів (предикативної, діагностичної або описової аналітики) для допомоги людям у прийнятті рішень. Ці інструменти надають дані та прогнози, на основі яких можна приймати обґрунтовані рішення. Приклад у публічному управлінні - використання аналітики для прогнозування економічних тенденцій та прийняття рішень щодо бюджетного планування. Поєднання аналітичних даних з експертними знаннями працівників дозволяє приймати точні та ефективні такі, що приводять до потрібних рішень [7, с. 2].

Доповнення прийняття рішень, використовує предикативну або перспективну аналітику для рекомендації кількох альтернативних рішень. Синергія можливостей штучного інтелекту та людських знань дозволяє швидко аналізувати великі обсяги даних, зменшуючи складність вибору [7, с. 2].

Автоматизація прийняття рішень. Використання аналітики для автоматизації процесу прийняття рішень. Це забезпечує масштабованість, швидкість і послідовність у прийнятті рішень, зменшуючи необхідність втручання людини. Приклад у публічному управлінні – автоматизація процесу видачі дозволів на будівництво на основі чітко визначених правил і даних. Це може значно скоротити час обробки заявок і забезпечити послідовність у прийнятті рішень. Рішення можуть бути автоматизованими, доповненими або підтриманими штучним інтелектом залежно від двох основних чинників які визначають характер: термінів прийняття рішення та його складності. [42, с. 10 - 16];

Терміни прийняття рішень включають кілька категорій. Швидкі рішення, наприклад, в надзвичайних ситуаціях, таких як природні катастрофи, потребують оперативного збирання та аналізу даних, з чим штучний інтелект здатен впоратися. Середньострокові рішення, що потребують кілька місяців, як-от міське планування, виграють від можливостей штучний інтелект моделювати різні сценарії та оцінювати їх наслідки. Довгострокові рішення, які розробляються та реалізуються протягом кількох років, можуть бути підтримані штучний інтелект в аналізі даних і прогнозуванні довгострокових результатів. [3,с.77];

Складність прийняття рішень також впливає на використання штучного інтелекту. Для простих ситуацій, таких як обробка заявок на соціальну допомогу, автоматизація за допомогою штучного інтелекту може бути дуже ефективною. Ускладнені обставини, наприклад, оцінка впливу нових законів на різні групи населення, вимагають доповнення процесу прийняття рішень штучним інтелектом. Складні ситуації, такі як управління системами охорони здоров'я, потребують комплексного підходу, де штучний інтелект допомагає в

аналізі даних та розробці відповідних рішень. Хаотичні ситуації, як то соціальні заворушення, вимагають швидкого аналізу та адаптації до змінних умов, що також може бути досягнуто за допомогою штучного інтелекту [22, с. 8 - 9].

З урахуванням цих чинників, оптимальне використання штучного інтелекту може значно покращити процеси прийняття рішень у публічному управлінні. Важливо зберігати баланс між автоматизацією та людською участю для досягнення позитивних найкращих результатів для суспільства [33, с. 19].

Застосовуючи штучний інтелект в публічному управлінні, необхідно звернути увагу на такі ключові аспекти: точність, людський контроль, пояснювання й прозорість, справедливість, а також конфіденційність й захист персональних даних та цивільних прав і свобод. Ці аспекти або точку зору визначають якість публічного управління як з процедурної, так і зі змістовної сторони [7, с. 11];

1. Точність. Штучний інтелект забезпечує точніші результати обробки великих даних, які можуть бути використані під час прийняття рішень. Він дозволяє систематично розглядати більшу кількість вхідних змінних та ігнорувати нерелевантні параметри. Також він оцінює помилки під час процесів прийняття рішень, що дає змогу коригувати налаштування. Але своєю чергою інструменти штучного інтелекту повинні регулярно тестуватися і перенавчатися для адекватності налаштувань, відображаючи необхідні змінні пріоритети керування уряду, стратегії, законодавство і соціальні умови. На перших етапах необхідний людський контроль. Наприклад, Уряд Канади запровадив Директиву «Про консультування під час автоматизованого ухвалення рішень», у рамках якої вимагається перевірка системи кваліфікованими експертами з державних установ, навчальних закладів та науково-дослідних організацій. Показники якості роботи обирають з урахуванням та беручи до уваги характеру поступово прийнятого рішення і цілей застосування штучного інтелекту [7, с. 11];

2. Контроль з боку людини у використанні штучного інтелекту в процесі ухвалення рішень передбачає різний ступінь втручання залежно від значущості рішення. У випадках, коли рішення впливає на пільги, свободу або доступ до

послуг, необхідний рівень участі людини має бути ретельно розглянутий [7,с.12];

3. Транспарентність. Однією з головних проблем використання штучного інтелекту в державному секторі є потенційна відсутність відкритості алгоритмів, що суперечить принципу транспарентності державного управління. Його можна уявити як «чорну скриньку», де вхідні сигнали перетворюються на вихідні, але обчислення між цими процесами важко інтерпретувати. Це створює труднощі, оскільки змістовні пояснення алгоритмів можуть бути недоступні через право інтелектуальної власності або інші обмеження. У зв'язку з цим Посібник Уряду Канади «Digital Playbook Guide on automated decisions» рекомендує зробити доступним весь вихідний код автоматизованих систем прийняття рішень і надавати докладні пояснення змінних параметрів і самих рішень [7,с.12];

4. Справедливість та милосердя. Інструменти штучного інтелекту програмуються людьми, і упередженість даних може створювати значні проблеми для ефективного використання. Навіть найкращі інструменти можуть увічнити історичну нерівність, якщо упередженість у даних не визначена і не врахована. Це особливо важливо для вразливих груп, таких як корінні народи та національні меншини. Використання штучного інтелекту для підтримки ухвалення рішень людиною, а не для повної заміни, може зменшити ці ризики. Необхідний процес, який гарантує виключення нерелевантних та несправедливих ти що не відповідає дійсності характеристик із даних для навчання штучного інтелекту [7,с.12];

5. Конфіденційність і захист персональних даних. Законодавчі режими захисту персональних даних і конфіденційності інформації різняться залежно від юрисдикції, але основні питання є відносно універсальними. Дані для навчання штучного інтелекту часто поєднують неперсональні й персональні дані, які анонімуються. Проте технологія штучного інтелекту може повторно ідентифікувати раніше анонімовані тобто були видалена дані, що створює плутанину та ризики, особливо при міжвідомчому обміні інформацією [7,с.12];

Штучний інтелект здатен ефективно вирішувати завдання у сферах, де бракує висококваліфікованих фахівців, зменшуючи вплив людського фактора та підвищуючи продуктивність. Він володіє ідеальною пам'яттю та уважністю, здатністю обробляти величезні обсяги даних, високою швидкістю роботи та прогнозуванням, що значно перевершує можливості багатьох державних службовців. Це відкриває широкі перспективи та майбутні можливості для застосування чи використання із певною метою штучного інтелекту.

Група науковців О. Ніколюк, Т. Савченко, О. Родіна систематизували основні переваги використання штучного інтелекту в публічному управлінні:

- оптимізація рішень - коли штучний інтелект може обробляти величезні обсяги даних швидше та ефективніше, ніж людина. Це дозволяє виділити змістовні шаблони, тенденції та кореляції, на основі яких можна приймати обґрунтовані рішення. Така аналітика може підвищити якість управлінських рішень та зробити їх більш відповідальними за свої дії та рішення [14,с. 13 -14];
- автоматизація рутинних задач - коли штучний інтелект може автоматизувати рутинні задачі, які часто вимагають багато часу та ресурсів, звільняючи співробітників для виконання більш важливих завдань. Це також зменшує можливість здійсненності за певних умов людської помилки [14,с. 13];
- прогнозування та аналіз - коли штучний інтелект використовує алгоритми машинного навчання для аналізу даних та виявлення тенденцій. Це дозволяє публічним громадський установам прогнозувати різні сценарії та реагувати на них завчасно, що може бути критично важливим у ситуаціях кризи [14,с.13];
- адаптивність - коли штучний інтелект може навчатися та адаптуватися до нових даних або змінюваних обставин. Це означає, що системи на основі штучного інтелекту можуть постійно вдосконалюватися, реагуючи на нові виклики та потреби. Підвищення продуктивності: завдяки автоматизації та оптимізації процесів, штучний інтелект може значно підвищити продуктивність роботи публічних установ, що веде до кращого обслуговування громадян [14,с.13];

- покращення взаємодії з громадянами – коли штучний інтелект може використовуватися для створення інтерактивних платформ, які надають громадянам можливість легко отримувати інформацію, подавати заявки або отримувати відповіді на задані запитання в режимі реального часу [14,с.13];
- економія ресурсів – коли штучний інтелект може допомогти публічним установам ефективніше використовувати свої ресурси, зокрема завдяки автоматизації та аналізу даних, що може призвести до зменшення витрат [14,с.13];
- підвищення прозорості – коли штучний інтелект може сприяти підвищенню прозорості роботи державних органів, автоматично генеруючи або викликаючи появу та створюючи звіти та аналітику, яка доступна для громадян [24, с. 14].

Дослідження виявило кілька проблем, пов'язаних з використанням штучного інтелекту в публічному управлінні. Однією з головних є етичні питання, зокрема, конфіденційність даних, дискримінація та прийняття рішень без участі людини. Якість рішень штучного інтелекту напряму залежить від вхідних даних, і якщо вони помилкові або упереджені, це може призвести до неправильних рішень. Він також не володіє емоційним інтелектом, що може заважати правильному сприйняттю людських емоцій і культурних нюансів, що є важливим у взаємодії з громадянами. Впровадження штучного інтелекту може виявитися дорогим для публічних установ, які мають обмежені бюджети. Окрім того, штучний інтелект може стати мішенню для кібератак. І нарешті, автоматизація за допомогою штучного інтелекту може призвести до втрати робочих місць, особливо тих, що пов'язані з рутинною роботою [45, С.4].

При дослідженні значення та ролі штучного інтелекту важливими є принципи відповідальності. Так, рішення, ухвалені штучним інтелектом, можуть завдати моральної чи фізичної шкоди, що підіймає питання про те, хто повинен нести відповідальність. Для вирішення цих питань було розроблено набір основних дилем та принципів, яких слід дотримуватися при взаємодії зі

штучним інтелектом: справедливість, підзвітність, стійкість і прозорість.

Справедливість означає, що рішення, ухвалені штучним інтелектом, повинні бути неупередженими й рівними для всіх користувачів, що забезпечує рівні можливості для всіх і запобігає дискримінації. Важливо, щоб алгоритми штучного інтелекту були розроблені таким чином, щоб уникати несправедливості та професійної необ'єктивності у процесі прийняття рішень.

Підзвітність передбачає створення чітких механізмів для моніторингу й контролю рішень, ухвалених штучним інтелектом. Це дозволяє визначити відповідальних за помилки або неправомірні дії, що дає можливість для корекції й вдосконалення системи. Відповідальність як покладений обов'язок також вимагає, щоб ті, хто працює з штучним інтелектом, мали необхідні знання та вміння для ефективного управління цілеспрямований вплив цими технологіями.

Стійкість полягає у здатності систем залишатися функціональними та надійними навіть у складних умовах. Це забезпечує безперервність і стабільність їх роботи, що є особливо важливим у критичних галузях, таких як охорона здоров'я або національна безпека. Стійкі системи сукупність елементів повинні мати здатність до відновлення після збоїв і бути захищеними від кібератак.

Прозорість передбачає, що процеси й алгоритми, які використовуються штучним інтелектом, повинні бути зрозумілими та доступними для перевірки. Це включає можливість пояснити рішення, ухвалені штучним інтелектом, і надати доступ до інформації про те, як ці рішення приймаються. Прозорість у сфері обробки інформації та управління підвищує довіру до систем, оскільки користувачі можуть зрозуміти, як працює система і на яких даних вона базується.

Забезпечення цих принципів створює надійну основу для управління ризиками й відповідальністю при використанні штучного інтелекту. Це допомагає підтримувати довіру суспільства й забезпечити ефективне та етичне

використання технологій. Дотримання цих принципів також сприяє більш безпечному та широкому впровадженню штучного інтелекту у різні сфери публічного управління, дозволяючи максимально використати потенціал цієї технології для покращення більш привабливим державного управління.

Зазначено, що науково-технологічний прогрес відкрив людству пізнання нових можливостей штучного інтелекту та «проникнення» останнього у всі сфери суспільного життя. Об'єктом дослідження є сукупність неподільну єдність, загальну кількість суспільних відносин, що складаються у сфері правового регулювання використання штучного інтелекту у цивільному процесі.

У методологічну основу роботи покладено загальнонаукові методи: індукція, синтез, порівняльно-правовий метод, метод критичного аналізу; приватно-правові методи: порівняльно-правовий, правового моделювання. Поява штучного інтелекту породжує низку проблем загального характеру.

Сьогодні на рівні чинного цивільного законодавства України та нормативно-правових актів Європейського Союзу недостатньо правових норм які б належно врегулювали суспільні відносини, що пов'язані з штучним інтелектом. Вказано, що використання штучного інтелекту може прискорити процеси судочинства, покращити доступ до правосуддя та зменшити вплив людського фактору на судові рішення. Розглянуто сучасні тенденції, проблеми та перспективи, пов'язані з використанням штучного інтелекту в правовій системі. Аналізуються юридичні, етичні та соціальні аспекти залучення штучного інтелекту в цивільний процес. Звернута увага на потенційні ризики використання штучного інтелекту в цивільному процесі. Проведення за категоріями справ, де ключовим моментом для ухвалення рішення є перевірка дотримання формальних вимог, займає у суддів значну кількість часу, що впливає на якість розгляду інших категорій справ. Це потребують глибокого аналізу фактичних та юридичних обставин, тому дуже актуальним є розгляд питань, пов'язаних із можливістю застосування штучного інтелекту.

Пропонуються рекомендації для подальшого розвитку технології штучного інтелекту в цивільному процесі. Де використовуються Європейський суд з прав людини, електронні документи, діюча інформаційна безпека, принципи права, процесуальна, судова практика. Штучний інтелект поступово стає все більше невіддільною частиною сучасного суспільства, особливо у сфері публічного управління. Його потенціал у підвищенні ефективності процесів прийняття рішень значний, проте він приносить й певні виклики. Штучний інтелект може суттєво підвищити продуктивність, забезпечити швидке та об'єктивне прийняття рішень, а також автоматизувати рутинні процеси в публічному управлінні. Однак, попри численні переваги, впровадження штучного інтелекту також супроводжується відбувається одночасно з чимось іншим певними проблемами, такими як питання безпеки, етики, скорочення робочих місць та необхідність значних великий за розміром інвестицій.

Для забезпечення ефективного та безпечного використання штучного інтелекту у публічному управлінні необхідно розв'язати багато правових питань. Серед них виділяються питання відповідальності, захисту даних, прозорості та інші важливі аспекти. Успішна інтеграція штучного інтелекту у публічне управління потребує тісної співпраці між усіма зацікавленими сторонами: урядом, науковцями, громадськістю та приватним сектором. Така співпраця забезпечить баланс між технологічним прогресом та етичними стандартами.

Штучний інтелект також має потенціал значно трансформувати публічне управління, зробивши його більш ефективним, прозорим та орієнтованим на потреби громадян. Водночас забезпечення безпечного та відповідального впровадження штучний інтелект сприятиме створенню довіри до нових технологій та зростанню їхньої ефективності. У результаті, публічне управління зможе більш оперативною та точно реагувати на потреби суспільства, впроваджуючи інноваційні рішення, що сприятимуть загальному розвитку та благополуччю громадян коли людина почувається захищеною та впевненою.

ВИСНОВКИ

Використовуючи штучний інтелект як основний засіб образної поетики, І. Мак'юен піднімає теми моральної відповідальності та ідентичності «людського» в опозиції до машинного або цифрового в епоху інформаційних технологій.

Головний герой роману, створений на основі штучного інтелекту, людина на ім'я Адам, втілює конфлікт між традиційними людськими цінностями та змінами, зумовленими спричиненими, викликаними цифровою реальністю.

Ми стикаємося з унікальним кодом, який передає програмну зумовленість, позбавлену приховану гнучкості та адаптивності, властивих людській моралі.

ВИСНОВКИ

В ході роботи було проведено дослідження та зроблені висновки що до актуальності питання штучного інтелекту і його моральні дилеми у романі Ієна Мак'юєна «Машини, як я». Свої дослідження я розпочав з аналізу наукових публікацій, що до творчості сучасного британського письменника Ієна Мак'юєна. В ході дослідження з'ясувалося що даний письменник вирізняється своїм стильовим новаторством що проявилось у своєрідній манері організації своєї творчості, в межах якої поєднані різні стилі в тому числі і альтернативна історія яку він відобразив та втілив у своєму романі «Машини, як я».

В першому розділі своєї роботи в ході дослідження, на базі різних думок літераторів, філософів, культурологів, вчених, науковців, освітян мною був зроблений висновок що всі вони приходять до думки що у ХХІ столітті

штучний інтелект стає однією з невід'ємних складових повсякденного життя суспільства. Штучний інтелект у персоніфікованому вигляді зустрічається всюди і в ЗМІ, відеоіграх, коміксах, кінофільмах, анімаційних проектах. Кількість наукових публікацій, що розповідають про роботів або передбачають перспективи їх використання - будь то в промислових, військових, освітніх, юридичних або медичних цілях, збільшується щодня. У соціальному просторі простежується тенденція до двох протилежних думок, щодо повсюдного поширення високорозвинених алгоритмів. З одного боку, суспільство занепокоєне можливістю стирання меж між людьми і роботами. Людей лякає високий ступінь непередбачуваності в умовах співіснування з штучними людьми, керованими програмами, такими схожими і одночасно відмінними від нас. Даний прогрес породжує тривожність, вселяє безліч помилок і страхів. З іншого боку, розвиток технологій дарує надію на поліпшення умов життя кожного індивіда.

Вході дослідження було встановлено що у наявному світі, де штучний інтелект стрімко розвивається, питання про свободу волі та природу людської особистості стають дедалі важливішими. Поява технології штучного інтелекту де машини можуть імітувати людські когнітивні процеси, викликала занепокоєння щодо того, наскільки вона вплине на нашу поведінку, наші рішення та, зрештою, на наш настрій та самопочуття. У центрі цієї філософської дискусії лежить концепція вільної волі, тобто здатності людей самостійно приймати рішення без зовнішнього примусу чи обмежень. Деякі вважають, що штучний інтелект має внутрішній потенціал для обмеження свободи дій людини. Алгоритми штучного інтелекту розроблені для аналізу величезних обсягів даних і прогнозування поведінки людей, що часто призводить до персоналізованих рекомендацій і пропозицій щодо прийняття рішень. Хоча це може підвищити ефективність і зручність, це також викликає занепокоєння, що це обмежить індивідуальний вибір і автономію. У світі, де системи штучного інтелекту більше впливають на наші вподобання та рішення,

необхідно прийняти міри які не ставитимуть встановлювати під загрозу нашу автономію.

Але в міру того, як системи штучного інтелекту стають все більш складними і проникають у наше повсякденне життя і не малою мірою, з іншого боку, прихильники штучного інтелекту стверджують, що ці технології мають потенціал розширювати свободу людини, а не обмежувати її. Передаючи повсякденні завдання та процеси прийняття рішень системам штучного інтелекту, люди можуть звільнити свій час, щоб зосередитися на мисленні вищого рівня, творчості та самовираження. Також втілення тобто програм з використання штучного інтелекту у сфері освіти та медицини були визначені більш як позитивні ствердний, схвальний та необхідні для галузей.

Крім того, штучний інтелект сприятиме більшій персоналізації та індивідуалізації в багатьох сферах життя, даючи людям більше контролю для власного розвитку над своїм досвідом творця та ідентичністю самої людини.

Далі в процесі роботи над другим розділом я освітлив тему художнього зображення штучного інтелекту у романі «Машини, як я» де один з кращих британських письменників І. Мак'юен створює альтернативну реальність, з введенням в життя людей штучного інтелекту і ставить найважливіші питання: що робить нас людьми, що визначає наші дії і внутрішній світ, чи може машина зрозуміти людське серце? В ході проведеного аналізу я визначив що в романі образ штучної людини – це метафора, в якій прихована складна правда про сутність людини та між особистісні відносини. Андроїд Адам допомагає читачеві виявити механізми соціальної взаємодії, оголюючи вади людини, яка живе в певному історичному та культурному контексті. Штучна людина – це дзеркальний образ, в якому проглядається людська сутність. Таким чином, у романі «Машини, як я» досліджується тема кохання, свідомості, самовизначення. І. Мак'юен пише не тільки про створення особистості робота, але й розмірковує про природу людей. Автор роману зачіпає антропологічні проблеми, конкретизовані в питаннях про сутність і межі людського, про

критерії людської поведінки і мислення. І. Мак'юен відображає зміни, що відбуваються у світі, і створює ґрунт для пошуку адекватних форм взаємодії людини і штучного інтелекту, змушує задуматися про виклики і можливості, які високорозвинені алгоритми надають суспільству. Жоден високорозвинений штучний інтелект не вирішить за нас, як ставитися один до одного, як приносити користь світу, як створити і зберегти відчуття цінності в нашому житті.

І наприкінці підчас виконання третього розділу своєї роботи на основі вивчення етичного аналізу моральних дилем у романі мною було встановлено та зроблено висновок що роман є художнім дослідженням важливих філософських та етичних питань, пов'язаних з розвитком штучного інтелекту та робототехніки. Використовуючи штучний інтелект як основний засіб образної поетики, І. Мак'юен піднімає теми моральної відповідальності та ідентичності «людського» в опозиції до машинного або цифрового в епоху інформаційних технологій. Головний герой роману, створений на основі штучного інтелекту, робото-людина на ім'я Адам, втілює конфлікт між традиційними людськими цінностями та змінами, зумовленими цифровою реальністю. Метою даного аналізу є розгляд способів лінгвістичної маркованості, до яких вдається І. Мак'юен та інші сучасні автори, використовуючи штучний інтелект як елемент образної поетики, для демонстрації культурних, соціальних і моральних наявних змін у суспільстві.

Адам, як образний засіб поетики, не тільки відображає конфлікт між людською природою і машинною логікою, але і дозволяє І. Мак'юену розкрити значущі філософські питання. Він піднімає одну з найактуальніших тем як у XX, так і XXI століть - тему моральної відповідальності: створений людиною Адам наділений строго визначеними моральними установками, проте його реакції на людські вчинки часто сприймаються як «неправильні» або «чужі». У цьому проявляється концепція алгоритмічного мислення, яка стає можливою завдяки цифровим технологіям і знаходить відображення в мові твору. Ми стикаємося з унікальним кодом, який передає програмну зумовленість поведінки

від певних факторів, позбавлену гнучкості та адаптивності, властивих людській моралі.

Підсумовуючи виконану роботу можна з певністю констатувати що тема кваліфікаційної магістерської роботи актуальна на часі. Був проведений ґрунтовний аналіз вивченості саме альтернативної, тобто вибір між двома або більше взаємовиключними можливостями реальності де існує штучний інтелект з його моральними дилемами та аспектів у романі І. Мак'юена «Машини, як я» і його високе місце в новітній сучасній, новітній, та зарубіжній літературі.

Мета заданої роботи було повністю виконано, виявленні, жанрові специфіки і поетико-стильові особливості у романі І. Мак'юена «Машини, як я», відповіді на всі поставлені запитання на початку виконання роботи надані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.1\(44\).287537](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.1(44).287537)
Баранов О. А. Визначення терміну «штучний інтелект». Інформація і право. №1(44),2023. С. 32–49.
2. Бахтін М. М. Епос та роман (Про методологію дослідження роману). Питання літератури та естетики. М.: Художня література, 1975. С. 447-484.
3. Бахтін М. М. Слово у романі. Питання літератури та естетики. М: Художня література, 1975. С. 72-234.
4. Бернадська Н. І. Теорія роману як жанру в українському літературознавстві: автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.10.2021. К., 2005. 36 с.
5. URL: <https://magazines.gorky.media/inostran/2003/10/ien-makyuen-faust-i-fantast.html> Борисенко А. Л. Ієн Макьюєн - Фауст і фантаст. Іноземна література. 2003. № 10. (дата звернення: 02. 10. 2025).
6. Бостроп Суперінтелект: шляхи, небезпеки, стратегії/Нік Бостроп; ч. Логінов: АКТ, 2019. - 416 с.

7. Бредбері М. Британський роман нового часу / пер. з англ. Віктора Дмитрука. Київ : Ксенія Сладкевич, 2019. 480 с.
8. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=20308> Бібліотека Української Літератури. Білобог і Чорнобог (міф). 15.09.2025). (дата зверн.: 13.11.2025)
9. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/bio-zl/printit.php?tid=11507> Бібліотека Української Літератури. Біографія. Сюзанна Коллінз. (дата звернення: 13.11.2025).
10. Бушанський В. Утопії й антиутопії в європейській культурі. Наукові записки: В. 3-4 (95-96). С. 30-58. 4. Воглер К. Подорож письменника. Міфологічна структура для письменників/пер. з англ. Я. Машико. Київ: ArtHuss, 2023. С. 528.
11. URL: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfxacwJy7c75bkAf4hUyVJ8yWCMRqEvo35yUjxZSrvFZamRw/viewform> Вплив антиутопій на свідомість людей. Опитування. Гугл-форми. (дата звернення: 10.10.2025).
12. Вертипорох О. Авторська суб'єктивність у сучасному прозовому контексті: від постмодернізму до мета модернізму. Закарпатські філологічні студії. Ужгород : Ужгородський національний університет, 2022. Вип. 23. Т. 1. С. 250–255.
13. Горлова О. В. Жанрові домінанти роману І. Мак'юена «Машини, як я» Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Сер. Літературознавство. 2017. Вип. 2.
14. Гура Н. П., Гра зі «смертю» в романі І. Мак'юена «Машини, як я». Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. Філологія. 2023. Вип. 76. С. 190-193.
15. Гоц Л.В., Трансгуманістичні аспекти міфологеми штучного життя в Стародавньому світі. Культура України. Київ, 2023. Вип. 71. С. 24–33.
16. Давидова Т. Т. Жанри та антижанри. Літературне навчання. 2022. № 3. С. 148-151.

17. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/185/4.pdf> Денисова Т. Н. Коротко про історію, теорію і практику американського постмодернізму. Сучасна американська література : проблеми вивчення та викладання. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2002. С. 19-53. (дата звернення: 02. 10. 2025).
18. Денисова Т. Н. Роман і романісти США ХХ ст. К. : Дніпро, 1990. 363 с.
19. Джумайло О. А. Англійський сповідально-філософський роман 1980-2000 р.р. : дисертація. .. доктора філологічних наук: 10.01.03. Житомир, 2019. 395 с.
20. Джумайло О. А. Проти сентиментальності: Іен Макьюен. Запитання літератури. 2010. №6. С. 242-260.
21. Дончик В. Г. Український радянський роман : рух ідей і форм. К. : Дніпро, 1987. 429 с.
22. URL: <http://litakcent.com/2013/02/06/ien-makjuen-mizh-zhahom-movy-j-literaturoju-zhahiv/> Дроздовський Д. І. Іен Мак'юен : між жахом мови й літературою жахів. ЛітАкцент. 06. 02. 2018. (дата звернення: 02. 10. 2025).
23. URL: <http://litakcent.com/2019/08/01/ya-khotiv-pokazaty-v-suboti-scho-zhyttya-ce-perepletinnja-sekund/> Дроздовський Д. І. Іен Мак'юен : «Я хотів показати в «Машини, як я», що альтернативна реальність – це погляд у майбутнє...». ЛітАкцент. 01. 08. 2019. (дата звернення: 02. 10. 2025).
24. Дерріда Ж. Про граматологію. М.: Ad Marginem, 2019. 512 с.
25. Єсалнек А. Я. Основи літературоведення. Аналіз романного тексту : учеб. пособ. М. : Флинта : Наука, 2004. 184 с.
26. Зусєва-Озкан В. Б. Поетика метаромана: «Дар» В. Набокова та «Фальшивомонетники» А. Жида в контексті літературної традиції: монографія. Москва: РДГУ, 2012. 232 с.
27. Капітанова Л. А. Остиновський «синдром» у романі Іена Мак'юена «Машини, як я». Вісник Челябінського державного університету. Сер. Філологія. Мистецтвознавство. 2012. № 28 (282). С. 80-90.

28. Кеба О. В. Концептуальний художній синтез vs постмодернізм : світова література від середини ХХ до початку ХХІ століття. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
29. Кожевнікова М., Радковська-Валькович М. Штучна людина в образах літератури та кіно / М. Кожевнікова, М. Радковська- Валькович // Медична антропологія та біо етика. – 2012 – № 1 (3). – С. 11.
30. Коровін А. В. Сучасна скандинавська література (стаття перша) // Сучасна Європа. - 2007. - № 3 (31). - С. 133-149.
31. Копистянська Н. Х. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства. Львів: ПАІС, 2005. 368 с.
32. Кристева Ю. Бахтин, слово, діалог и роман Диалог. Карнавал. Хронотоп. 1967. № 239. С. 438–465.
33. URL: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/Kushnirova.pdf> Кушнірова Т. В. Англійська література в культурологічному вимірі (модерний і постмодерний аспект) : навчально-методичний посібник. Полтава, 2017. 107 с. (дата звернення: 02. 10. 2025).
34. Мак'юен Ієн. Искупления / пров. з англ. В. Дмитрука. 2008. URL: <https://www.rulit.me/books/spokuta-read-390000-1.html> (дата звернення: 02. 10. 2025). 90х 27. Мережинська А. Ю. Російський постмодерністський роман кінця 80х - початку мм. Жанрові модифікації. 2004. С. 118-163.
35. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=226556> Млечина І. У. Чи нова «нова література»? Іноземна література. 1971. № 5. С. 216-217. 29. Павич М. Хазарський словник. Роман-лексикон на 100 тисяч слів. (дата звернення: 02. 10. 2025).
36. URL: <https://www.dissercat.com/content/kategorii-istoriya-i-pamyat-v-kontekste-postkolonialno-diskursa-na-primere-tvorchestva-dzh> Павлова О. А. Категорії «історія» та «пам'ять» у контексті постколоніального дискурсу (на прикладі творчості Дж. М. Кутзеї та К. Ісігуро): автореф. дис. на здобуття вчений. ступеня канд. філол. наук: 10.01.03. М., 2019. 20 с. (дата звернення: 02. 10. 2025).

37. URL: <https://daily.afisha.ru/archive/vozduh/books/klub-obmanutyh-chitateley-slastena-iena-makyuena/> Пермякова З. «Сластена» Ієна Макьюєна : клуб ошуканих читачів. Афіша Daily. 8 вересня 2014 року. (дата звернення: 02. 10. 2025).
38. URL: <http://vestnik43.ru/assets/mgr/docs/npk/%D0%9D%D0%9F%D0%9A-2018/tom-3-npk-2018.pdf> Поляков О. Ю., Сунцов Є.А. Етичний конфлікт у романі І. Макьюєна «Закон про дітей» та засоби його художньої репрезентації. Суспільство. Наука. Інновації. 2018. Т.3. С.655-661. (дата звернення: 02. 10. 2025).
39. Ржанська Л. П. Інтертекстуальність. Художні орієнтири зарубіжної літератури ХХ ст. М.: МАЙ РАН, 2002. С. 539-555.
40. Римар Н. Т. Романне мислення та культура ХХ століття. Літературний текст. Проблеми та методи дослідження. 2000. Т. 6. С. 88102.
41. URL: <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/8523/2/Stovba%20A.%20A.pdf> Стовба А. С. Жанрова своєрідність та тенденції розвитку англійського постмодерністського роману к. ХХ – н. ХХІ ст. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. Філологія. №1048. Вип. 67. С. 191-196. (дата звернення: 02. 12. 2020).
42. URL: <https://refdb.ru/look/2961035.html> Тарасова Є. Хамелеон англійської літератури. Іноземна література. 2002. № 7. (дата звернення: 02. 12. 2020).
43. Топчій Л. М. Типологія кольорової гами у мовознавстві. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер. Філологія. 2017. № 29. С. 63-65. URL: [file:///C:/Users/Xata/Downloads/Nvmgu_filol_2017_29\(1\)_20.pdf](file:///C:/Users/Xata/Downloads/Nvmgu_filol_2017_29(1)_20.pdf) (дата звернення: 02. 12. 2020).
44. URL: <https://www.dissercat.com/content/problema-biograficheskogo-zhanra-v-tvorchestve-pitera-akroida> Шубіна А. В. Проблема біографічного жанру у творчості Пітера Акройда: автореф. дис. кандидата філол. наук: 10.01.03. М., 2009. (дата звернення: 02. 12. 2020).
45. URL: http://www.complete_review.com/reviews/mcewani/atonement.htm A Literary Saloon & Site of Review. (last accessed: 02. 12. 2020).
46. Austen Jane.

- Northanger Abbey. URL: [https://www.gutenberg.org/files/ 121/121-h/121-h.htm](https://www.gutenberg.org/files/121/121-h/121-h.htm) (last accessed: 02. 12. 2020).
47. Begley Adam. A Novel of Discrete Parts, Blessedly at One with Itself. The Observer. 18 March 2002. URL: <https://observer.com/2002/03/a-novel-of-discrete-parts-blessedly-at-one-with-itself/> (last accessed: 02. 12. 2020).
48. Bentley Nick. Contemporary British Fiction. Edinburgh University Press, 2008. 245 p. Международный научный журнал "Флагман науки" №1(24) Январь 2025
49. Berlin B., Kay P. Basic colour terms: their universality and evolution. Berkeley: University of California Press, 1969.
50. URL: <https://www.questia.com/magazine/1P3-82125251/a-morbid-procedure>
- Brookner Anita. A Morbid Procedure. The Spectator. 15 September 2001. htm (last accessed: 02. 10. 2025).
51. Cowley Jason. Telling Tale. The Times. 22 September 2001. URL: <http://www.complete-review.com/reviews/mcewani/atonement.htm> (last accessed: 02. 10. 2025).